

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА БАКАЛАВРІВ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК

МЕЛІТОПОЛЬ
2021

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО**

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА БАКАЛАВРІВ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

**ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 076 «ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА
ДІЯЛЬНІСТЬ»**

Мелітополь, 2021

УДК 371.67:378.2(075.8)

П 69

Автори: Грицаєнко Г. І., Лисак О. І., Завадських Г. М.,
Грицаєнко М. І., Тебенко В. М.

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради факультету економіки та бізнесу Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного
(Протокол № 6 від 22 лютого 2021 р.)

Рецензенти:

Болтянська Л. О. – к.е.н., доцент, завідувач кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності ТДАТУ;

Нестеренко С. А. – д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту ТДАТУ

П 69 Практична підготовка бакалаврів : навчально-методичний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» / Г. І. Грицаєнко, О. І. Лисак, Г. М. Завадських, М. І. Грицаєнко, В. М. Тебенко. Мелітополь: Люкс, 2021. 160 с.

Навчально-методичний посібник містить загальні вимоги до організації та проведення навчальних та виробничої практик, методичні вказівки й рекомендації щодо написання й оформлення звітів, підготовки та порядку їхніх захистів. Для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

УДК 371.67:378.2(075.8)

© Грицаєнко Г.І., Лисак О.І., Завадських Г.М.,

Грицаєнко М.І., Тебенко В.М., 2021

© Люкс, 2021

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ	7
1.1. Діюча система практичної підготовки фахівців	7
1.2. Вимоги до баз практик	9
1.3. Індивідуальні завдання	10
1.4. Обов'язки завідувача випускової кафедри	10
1.5. Обов'язки випускової кафедри	12
1.6. Обов'язки керівника практики від університету	12
1.7. Обов'язки підприємства - бази практики	13
1.8. Обов'язки здобувачів вищої освіти під час проходження практики	14
1.9. Організація практики	15
1.10. Вимоги до оформлення звіту з практики	17
1.11. Критерії оцінювання практики	18
РОЗДІЛ 2. ПРОГРАМИ ПРАКТИК	20
2.1. Програма навчальної практики зі вступу до фаху	20
2.2. Програма навчальної практики з основ підприємництва	22
2.3. Програма навчальної практики з аналізу господарської діяльності	24
2.4. Програма виробничої практики з економіки і організації інноваційної діяльності	26
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ПРАКТИК	29
3.1. Методичні рекомендації до виконання завдань навчальної практики зі вступу до фаху	29
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	57
3.2. Методичні рекомендації до виконання завдань навчальної практики з основ підприємництва	61

	стор.
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	72
3.3. Методичні рекомендації до виконання завдань навчальної практики з аналізу господарської діяльності	78
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	90
3.4. Методичні рекомендації до виконання завдань виробничої практики з економіки і організації інноваційної діяльності	97
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	115
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	123
Додаток А	124
Додаток Б	125
Додаток В	126
Додаток Г	127
Додаток Д	144

ВСТУП©

Сучасний стан розвитку економіки зумовив необхідність підвищення якості підготовки фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності. В умовах, що характеризуються безперервними змінами соціально-економічного середовища, потрібна швидка адаптація молодих фахівців до виробничих ситуацій. У своїй діяльності вони вирішують широке коло завдань, пов'язаних з дослідженням зовнішнього середовища бізнесу, підвищенням ефективності роботи підприємства, пошуком шляхів виходу підприємств з кризового стану.

Обов'язковим елементом навчального процесу, що сприяє формуванню фахівця високого рівня, є практична підготовка, під час якої закладаються як загальні, так і спеціальні (фахові) компетентності випускника – тобто основи професійної діяльності, умінь і навичок, професійних якостей фахівця. Від якості виконання завдань у період практики залежить професійне становлення майбутнього фахівця.

Метою практичної підготовки є оволодіння здобувачами ступеня вищої освіти «Бакалавр» сучасними методами і формами організації праці, формування на базі одержаних ними у навчальному закладі знань, професійних умінь, навичок, необхідних для прийняття самостійних рішень у реальних ринкових умовах, виховання у майбутніх фахівців потреби систематично оновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності.

Зміст практичної підготовки визначається Стандартом вищої освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» [4], освітньо-професійними програмами (ОПП), навчальними планами і програмами навчальних дисциплін відповідно до розробленого

Міністерством освіти і науки України «Положення про проведення практики здобувачів вищої освіти вищих навчальних закладів України» [2].

РОЗДІЛ 1.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ©

1.1. Діюча система практичної підготовки фахівців

Важливу роль у підготовці спеціалістів відіграє забезпечення системного підходу до процесу формування теоретичних основ і придбання практичних навичок майбутньої виробничої діяльності. Саме системний підхід дозволяє послідовно закріплювати теоретичні знання про підприємництво, торгівлю та біржову діяльність, поетапно переходити від теоретичного ознайомлення з цими видами діяльності як елементами господарської системи до вивчення технологічних особливостей, порядку планування показників, причин і тенденцій їх зміни.

Нормативні вимоги щодо місця практичної підготовки у навчальному процесі та їх організаційно-методичного забезпечення визначають:

- Про вищу освіту – Закон України від 16 січня 2020 р. № 1556-VII [1].
- Положення про проведення практики здобувачів вищої освіти вищих навчальних закладів України – Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.04.1993 року №93 [2].
- Положення про проведення практик здобувачів вищої освіти Таврійського державного агротехнологічного університету – Наказ Таврійського державного агротехнологічного університету від 17 жовтня 2016 № 153/1 [3].
- Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» - Наказ

Міністерства освіти і науки України від 13.11.2018 № 1243 [4].

Відповідно до «Положення про проведення практики здобувачів вищої освіти вищих навчальних закладів України», практика здобувачів вищої освіти є невід'ємною складовою частиною процесу підготовки спеціалістів в вищих навчальних закладах і проводиться на оснащених відповідним чином базах навчальних закладів, а також на сучасних підприємствах і в організаціях різних галузей господарства [2].

Метою практичної підготовки є оволодіння здобувачами освітнього ступеня «Бакалавр» сучасними методами, формами організації праці у сфері їх майбутньої професії, формування на базі одержаних у закладі вищої освіти загальних та спеціальних компетентностей для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності.

Перелік усіх видів практик для кожної спеціальності або спеціалізації, їх форми, тривалість і терміни проведення визначаються в навчальних планах.

З метою реалізації системного підходу для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» передбачені практики:

- на 1 курсі – навчальна практика з вступу до фаху;
- на 2 курсі – навчальна практика з основ підприємництва;
- на 3 курсі – навчальна практика з аналізу господарської діяльності;
- на 4 курсі – виробнича практика з економіки та організації інноваційної діяльності.

Практична підготовка здобувачів вищої освіти передбачає безперервність та послідовність її проведення при одержанні потрібного й достатнього обсягу практичних знань та вмінь.

Керівництво практиками здійснюють висококваліфіковані викладачі

відповідно до наказу по університету, від підприємства (бази практики) - провідні його фахівці відповідно до наказу, виданому на підприємстві.

Здобувачів вищої освіти направляють на виробничу практику на підставі договору – документального підтвердження готовності підприємства (бази практик) забезпечити керівництво практикою, надати необхідні для написання звіту дані бухгалтерської і статистичної звітності та забезпечити дотримання вимог охорони праці.

У процесі проходження практики за її ходом здійснюється контроль з метою виявлення і усунення недоліків, надання практичної допомоги здобувачам вищої освіти. З боку університету контроль здійснюють керівник практики, завідувач випускаючої кафедри, представники деканату. Перевіряючий вживає оперативних заходів з усунення виявлених недоліків. Про серйозні недоліки він негайно докладає керівництву університету і підприємству – базі практики.

В Додатку Б наведена структурно-логічна схема підготовки та проведення практичної підготовки здобувачів вищої освіти з відображенням суб'єктів практичної підготовки здобувачів вищої освіти, а також її основних етапів.

1.2. Вимоги до баз практик

Для проведення навчальних практик здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» з метою отримання первинних професійних навичок університет має власні бази. Серед них:

- комп'ютерні класи;
- аудиторії та спеціальні лабораторії кафедр університету.

В якості баз виробничих практик використовуються підприємства, організації, установи різних форм власності, організаційно-правових форм господарювання і сфер діяльності м. Мелітополя, Запорізької та

Херсонської областей. Підприємства – бази виробничих практик повинні задовольняти наступним вимогам:

- мати високий рівень техніки і технологій, організації і культури праці;
- забезпечувати можливість послідовного проведення видів практики протягом періоду навчання здобувача вищої освіти;
- мати достатню інформаційно-статистичну базу.

1.3. Індивідуальні завдання

Кожний здобувач вищої освіти під час практики самостійно вирішує виробничі, наукові або організаційні питання відповідно до отриманого індивідуального завдання. Воно може бути представлено збором та обробкою статистичної інформації, проведенням аналізу результатів господарської діяльності, пошуком господарських резервів, розробкою рекомендацій з впровадження у виробництво передового досвіду тощо.

Виконання індивідуального завдання активізує діяльність здобувачів вищої освіти, розширює їх світогляд, підвищує ініціативу і робить проходження практики конкретним і цілеспрямованим. Індивідуальне завдання остаточно формулюється після визначення місця практики на відповідній базі практики. В подальшому індивідуальне завдання може бути використано для виконання курсових і дипломних робіт, для підготовки доповіді, наукової статті або для іншої мети за узгодженням з кафедрою та базою практики.

1.4. Обов'язки завідувача випускової кафедри

Завідувач випускової кафедри здійснює організаційно-методичне керівництво всією роботою кафедри з проведення практичної підготовки

здобувачів ступеня вищої освіти:

- призначає керівниками практики від кафедри досвідчених викладачів, які добре обізнані на питаннях виробництва;
- організує і безпосередньо бере участь у розробці навчально-методичної документації з практичної підготовки;
- доручає провідним викладачам кафедри розробку робочих програм практики і методичних вказівок щодо їхнього проведення;
- організує узгодження робочих програм практики з основними базами практики;
- здійснює контроль щодо організації баз практики та їхньої відповідності вимогам програми;
- організує розробку системи контролю і управління якістю практики на кафедрах, графіки контролю практики, тести знань та умінь, практичних навичок здобувача вищої освіти та інше;
- здійснює постійний контроль щодо організації і проведення виробничої практики та її керівництва викладачами кафедри та представниками виробництва;
- забезпечує проведення методичної роботи з керівниками практики від підприємства; роз'яснення мети і завдань практики, методів і форм її проведення, звітності з практики;
- контролює організацію та підведення підсумків практики, своєчасність оформлення відомостей стосовно практики та звітів кафедри з проведення практики;
- систематично і своєчасно на засіданнях кафедри розглядає питання організації та проведення практики здобувачів вищої освіти ;
- аналізує підсумкові матеріали навчальної або виробничої практик з метою подальшого їх вдосконалення і передає пропозиції на розгляд методичної комісії та Вченої ради факультету.

1.5. Обов'язки випускової кафедри

Випускова кафедра є основним підрозділом, який організує і проводить навчальну або виробничу практику. Вона здійснює:

- організаційно-методичне забезпечення практики;
- безпосередню організацію практики на відповідній базі;
- науково-методичне керівництво практикою;
- контроль організації і якості проведення практики;
- підготовку і проведення підсумків практики;
- аналіз результату практики по кафедрі і розробку шляхів її удосконалення.

Посадові особи кафедри в організації та проведенні практики:

- завідувач кафедри;
- керівники практики здобувачів вищої освіти від кафедри.

1.6. Обов'язки керівника практики від університету

Керівник практики від університету:

- забезпечує проведення усіх організаційних заходів перед відправкою здобувачів вищої освіти на практику;
- доводить до відома здобувачів вищої освіти перелік питань, що повинні бути відображені у звіті з практики;
- проводить у процесі практики консультативну роботу зі здобувачами вищої освіти і виконує поетапний контроль ходу виконання програми практики;
- проводить вибірковий контроль дотримання здобувачами вищої освіти правил внутрішнього розпорядку;
- здійснює захист звітів у встановлені терміни;
- інформує кафедру про підсумки практики.

1.7. Обов'язки підприємства - бази практики

Підприємства, що є базами практики:

- надають відповідно до програми здобувачам вищої освіти місця практики, забезпечуючи найбільшу ефективність її проходження;
- створюють необхідні умови для отримання здобувачами вищої освіти у період проходження практики знань за фахом з урахуванням спеціалізації;
- дотримуються узгоджених з університетом календарних графіків проходження практики;
- забезпечують дотримання вимог з охорони праці (включаючи при необхідності інструктаж з техніки безпеки);
- надають практикантам можливість користуватися наявною літературою, техніко-економічною та іншою документацією та звітністю;
- забезпечують і контролюють дотримання практикантами правил внутрішнього трудового розпорядку, встановлених на певному підприємстві, у тому числі часу початку і закінчення робіт.

Загальне керівництво практикою здобувачів вищої освіти покладається наказом на одного з керівників або висококваліфікованих фахівців підприємства.

Безпосереднє керівництво виробничою практикою у службі, відділі і т.д. покладається наказом керівника підприємства на фахівців або керівний склад структурних підрозділів.

Керівник практики здобувачів вищої освіти у службі (відділі), що здійснює безпосереднє керівництво практикою:

- організовує проходження виробничої практики закріплених за ним здобувачів вищої освіти (не більше 4-5 практикантів) у тісному контакті з керівництвом від університету;
- знайомить здобувачів вищої освіти з організацією робіт на конкретному робочому місці, організацією виробництва, праці та

управління у службі (відділі) основними техніко-економічними показниками і задачами підвищення ефективності роботи підприємства і його структурних підрозділів;

- здійснює постійний контроль над виробничою роботою здобувачів вищої освіти, допомагає їм правильно виконувати всі завдання на робочому місці, консультує з виробничих питань;

- контролює ведення щоденників, підготовку звітів здобувачів вищої освіти – практикантів і складає на кожного здобувача вищої освіти виробничу характеристику – відгук керівника практики від підприємства.

Відгук керівника практики від підприємства додається до звіту з практики або заноситься у відповідний розділ щоденника виробничої практики. У відгуку повинні бути:

- характеристика здобувача вищої освіти як фахівця, що володіє знаннями, вміннями і навичками для вирішення практичних задач у професійній діяльності на рівні підприємства (об'єднання) і його підрозділів;

- вказані недоліки і пропуски у підготовці фахівця, здатність його до творчого мислення в організаторській і управлінській діяльності, ініціативності та дисциплінованості.

У відгуку потрібно також перерахувати недоліки в проходженні практики і дати оцінку виконаних здобувачем вищої освіти робіт («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

1.8. Обов'язки здобувачів вищої освіти під час проходження практики

Не менш, ніж за 10-15 днів до початку практики, здобувачі вищої освіти повинні чітко знати:

- місце проведення практики;

- термін проведення практики;
- прізвище, ім'я, по-батькові керівника практики від кафедри, його координати;

- місце і час зустрічі з керівником у перший день практики;

мати:

- календарний графік проходження практики;
- індивідуальні завдання і знати особливості їхнього виконання.

Здобувачі вищої освіти повинні своєчасно прибути на місце проведення практики.

Після прибуття на базу виробничої практики здобувачі вищої освіти повинні отримати перепустки і пройти інструктаж з техніки безпеки (вступний і на робочому місці) з оформленням необхідної документації.

В процесі проходження всіх видів практик здобувач вищої освіти зобов'язаний:

1. Цілоком виконувати завдання, передбачені програмою практики і вказівками її керівника.

2. Вивчати і дотримуватись правил охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії.

3. Підкорятися діючим на підприємстві правилам внутрішнього трудового розпорядку і режиму робочого дня.

4. Систематично вести щоденник.

Наприкінці практики здобувачі вищої освіти закінчують роботу над індивідуальними завданнями та над звітом з практики.

1.9. Організація практики

Для організації практики необхідно вирішити наступні питання:

- а) інформування здобувачів вищої освіти про задачі майбутньої

практики, її терміни і вимоги до баз практики (випускова кафедра);

б) оформлення здобувачами вищої освіти документів, підтверджуючих згоду підприємства на здійснення керівництва практикою (договір або лист) у терміни, встановлені випусковою кафедрою;

в) формулювання проекту наказу по університету про направлення здобувачів вищої освіти на практику (випускова кафедра);

г) проведення наради зі здобувачами вищої освіти перед початком практики і видача направлень на практику (випускова кафедра);

д) прибуття здобувачів вищої освіти на базу практики у встановлені терміни і, за необхідністю, оформлення пропуску і проходження інструктажу з техніки безпеки;

е) видання наказу по підприємству про призначення керівника і терміни практики;

ж) виконання задач практики, написання звіту, його оформлення відповідно до вимог і в терміни, вказані у направленні на практику;

з) захист звіту (дата визначається керівником від випускової кафедри).

Після закінчення практики здобувач вищої освіти здає залік (захищає звіт) з оцінкою, що диференціюється, в комісії, призначеній завідувачем кафедри. До складу комісії входять керівники практик від університету.

На залік здобувач вищої освіти надає звіт з практики.

Для виробничої практики звіт повинен бути завірений печаткою підприємства – бази практики. Крім цього, здобувач вищої освіти надає:

- щоденник виробничої практики, підписаний керівниками практики від підприємства і керівником від університету;

- коротку письмову характеристику, надану керівником практики від підприємства;

- робочі матеріали (форми, схеми, графіки і т. д.).

Під час підведення підсумків роботи здобувача вищої освіти протягом практики береться до уваги характеристика, надана керівником

практики від підприємства.

Здобувач вищої освіти, який не виконав програму практики, отримав негативний відгук стосовно роботи або незадовільну оцінку під час захисту звіту, повторно направляється на практику або розглядається питання про його подальше перебування в університеті відповідно до рішення керівництва ТДАТУ.

1.10. Вимоги до оформлення звіту з практики

Після закінчення терміну практики здобувачі вищої освіти звітують про виконання робочої програми поданням письмового звіту.

Звіт з виробничої практики повинен бути підписаним та оціненим безпосередньо керівником від бази практики. Основу змісту звіту повинні складати особисті спостереження, критичний аналіз, співставлення й оцінки діючих технічних засобів, процесів організації праці, а також особисті раціоналізаторські пропозиції, висновки.

Щоденник (для виробничої практики) та звіт оформляються повністю на місці практики і там же подається для висновків і одержання характеристики керівнику виробничої практики від бази практики.

Звіт повинен мати титульний аркуш та змістовну частину. Змістова частина має складатися з таких розділів:

- 1 Характеристика бази практики.
  - 2 Зміст та результати виконаних робіт.
    - 2.1 Роботи за планом - графіком практики.
    - 2.2 Індивідуальні завдання.
  - 3 Зміст навчальних занять та екскурсій.
- Висновки та пропозиції.

У звітах мають бути стисло та конкретно описані роботи, особисто виконані здобувачем вищої освіти під час практики.

До звіту додаються: первинні документи, схеми, графіки, таблиці даних, щоденник практики. Звіт має бути оформлений на аркушах стандартного формату з наскрізною нумерацією з обов'язковим врахуванням стандартів.

Обсяг звіту – до 40 сторінок комп'ютерного тексту.

Звіт з практики захищається здобувачем вищої освіти (з диференційованою оцінкою) у комісії, призначеній завідувачем кафедри, в останні 2-3 дні практики або протягом перших десяти днів наступного семестру. Матеріали звіту здобувача вищої освіти залежно від виду практики зберігаються на кафедрі в строки, зазначені у робочій програмі.

1.11. Критерії оцінювання практики

Оцінка за практику вноситься в залікову екзаменаційну відомість і в залікову книжку здобувача вищої освіти за підписами членів комісії. Шкала оцінювання наведена в таблиці 1.11.1, критерії оцінювання практики – в таблиці 1.11.2.

Таблиця 1.11.1

Шкала оцінювання знань здобувачів вищої освіти

Визначення показника за державною шкалою	Визначення показника за шкалою ECTS	Оцінка за 100-бальною шкалою	ECTS оцінка
Відмінно	Відмінно – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	90-100	A
Добре	Дуже добре – вище середнього рівня із кількома помилками	82-89	B
	Добре – взагалі вірна робота з певною кількістю грубих помилок	75-81	C
Задовільно	Задовільно – зі значною кількістю недоліків	67-74	D
	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії	60-66	E
Незадовільно	Незадовільно – з можливістю повторного складання	35-59	FX
	Незадовільно – з обов'язковим повторним курсом	0-34	F

Критерії оцінювання практики

Об'єкти оцінювання	Критерії оцінювання	Бали
Роботи, особисто виконані здобувачем вищої освіти під час практики	Максимальний бал виставляється, якщо здобувач вищої освіти активно працював і якісно виконував відповідні завдання навчальної або виробничої практики	20
Виконання індивідуального завдання	Максимальний бал виставляється при творчому підході до виконання індивідуального завдання, а також при використанні прогресивних методик і технологій	30
Оформлення звіту	Максимальний бал виставляється при акуратному оформленні звіту з дотриманням всіх необхідних вимог до оформлення	10
Термін здачі звіту	Максимальний бал виставляється, якщо здобувач вищої освіти захистив звіт у встановлені терміни. Якщо звіт захищено пізніше, оцінка відповідно знижується	10
Захист звіту	Максимальний бал виставляється, якщо здобувач вищої освіти вірно відповів на усі контрольні запитання	30
Максимальна сума балів		100

Здобувач вищої освіти, який не виконав програму практики і отримав незадовільну оцінку при складанні заліку, направляється на практику повторно в період канікул. Здобувач вищої освіти, який востаннє не отримав задовільну оцінку з практики в комісії, відраховується з університету.

РОЗДІЛ 2. ПРОГРАМИ ПРАКТИК

2.1. Програма навчальної практики зі вступу до фаху©

Практика проводиться для здобувачів вищої освіти 1 курсу в другому семестрі протягом 4 тижнів на кафедрі підприємництва, торгівлі та біржової діяльності. Навчальна практика «Вступ до фаху» є практикою професійного спрямування, а саме – основою уявлення про майбутню професію.

Мета практики: відповідно до загальних та спеціальних компетентностей бакалавра спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» – ознайомлення здобувачів вищої освіти 1 курсу з особливостями майбутньої професії, її змістом та завданнями.

В таблиці 2.1.1 наведені програмні результати навчання, а також загальні і спеціальні компетентності, якими повинні оволодіти майбутні підприємці в ході навчальної практики зі вступу до фаху.

Таблиця 2.1.1

Результати навчання і компетентності навчальної практики зі вступу до фаху

Програмні результати навчання	Загальні (ЗК) і спеціальні (СК) компетентності
ПРН 4. Використовувати сучасні комп'ютерні і телекомунікаційні технології обміну та розповсюдження професійно спрямованої інформації у сфері підприємництва, торгівлі та біржової діяльності	ЗК 5. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій
	СК 7. Здатність визначати і виконувати професійні завдання з організації діяльності підприємницьких, торговельних та біржових структур.
ПРН 6. Вміти працювати в команді, мати навички міжособистісної взаємодії, які дозволяють досягати професійних цілей.	ЗК 7. Здатність працювати в команді.

© Лисак О.І., Завадських Г.М.

У результаті проходження навчальної практики здобувач вищої освіти повинен:

знати:

- загальну організаційну та управлінську структуру підприємств;
- обов'язки посадових осіб;
- функції, завдання та методи роботи основних підрозділів підприємств;

вміти:

- формувати власну етику і культуру професійної поведінки;
- аналізувати власні професійні якості;
- застосовувати знання і розуміння для оцінки якості товарів і послуг;

- застосовувати інформаційні технології для обробки економічної інформації;

- користуватися науковою, довідковою літературою та нормативними документами при оформленні економічної інформації;

- формувати висновки та обґрунтовувати практичні рекомендації;

одержати навички:

- з врахування вимог дисципліни, планування та управління часом;
- роботи з економічною інформацією;
- вирішення практичних проблем на підприємстві;
- у розробці альтернативних варіантів економічних рішень у розрізі обраної предметної області дослідження.

Для безперервності та послідовності отримання здобувача вищої освіти ми професійних навичок, практика забезпечує вхідні знання для практик, які є наступними (Додаток В).

2.2. Програма навчальної практики з основ підприємництва©

Практика проводиться для здобувачів вищої освіти 2 курсу в четвертому семестрі протягом 4 тижнів на кафедрі підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

Мета практики: відповідно до загальних і спеціальних компетентностей бакалавра спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» – формування у здобувачів вищої освіти практичних умінь та навичок з основ підприємницької діяльності.

В таблиці 2.2.1 наведені програмні результати навчання, а також загальні і спеціальні компетентності, якими повинні оволодіти майбутні підприємці в ході навчальної практики з основ підприємництва.

Таблиця 2.2.1

Результати навчання і компетентності навчальної практики з основ підприємництва

Програмні результати навчання	Загальні (ЗК) і спеціальні (СК) компетентності
ПРН 12. Володіти методами та інструментарієм для обґрунтування управлінських рішень щодо створення й функціонування підприємницьких, торговельних і біржових структур.	ЗК 8. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість.
	СК 2. Здатність обирати та використовувати відповідні методи, інструментарій для обґрунтування рішень щодо створення, функціонування підприємницьких, торговельних і біржових структур.

В результаті проходження навчальної практики з основ підприємництва здобувач вищої освіти повинен

знати:

- організацію планування виробництва суб'єктів підприємницької діяльності;
- організацію планування праці та заробітної плати, витрат суб'єктів підприємницької діяльності;

© Грицаєнко М.І.

– використання методів прийняття фінансових рішень та оцінки інвестиційних пропозицій;

вміти:

– розраховувати головні показники виробничо-господарської діяльності суб'єктів підприємницької діяльності;

– визначати витрати суб'єктів підприємницької діяльності;

– обчислювати параметри оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності;

– виконувати аналіз виробничо-господарської діяльності суб'єктів підприємницької діяльності;

– використовувати операційний аналіз в прийнятті фінансових рішень;

– оцінювати інвестиційні пропозиції;

– використовувати заходи управління рухом фінансових ресурсів і капіталу;

набути навички:

– підготовки засновницьких документів підприємницької структури;

– здійснювання державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності;

– визначення витрат підприємства та підсумків його діяльності;

– обчислення податків суб'єктів підприємництва;

– оцінки ефективності інвестиційних проектів.

Для безперервності та послідовності отримання здобувача вищої освіти ми професійних навичок, практика використовує вхідні знання, вміння та навички попередньої практики, а також забезпечує їх для практик, які є наступними (Додаток В).

2.3. Програма навчальної практики з аналізу господарської діяльності©

Практика проводиться для здобувачів вищої освіти 3 курсу в шостому семестрі протягом 4 тижнів на кафедрі підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

Мета практики: відповідно до загальних і спеціальних компетентностей бакалавра спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» – формування у здобувачів вищої освіти практичних умінь та навичок аналізу фінансових результатів та фінансового стану підприємства.

В таблиці 2.3.1 наведені програмні результати навчання, а також загальні і спеціальні компетентності, якими повинні оволодіти майбутні підприємці в ході навчальної практики з аналізу господарської діяльності.

Таблиця 2.3.1

Результати навчання і компетентності навчальної практики з аналізу господарської діяльності

Програмні результати навчання	Загальні (ЗК) і спеціальні (СК) компетентності
ПРН 1. Використовувати базові знання з підприємництва, торгівлі і біржової діяльності й уміння критичного мислення, аналізу та синтезу в професійних цілях.	ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
	СК 1. Критичне осмислення теоретичних засад підприємницької, торговельної та біржової діяльності
ПРН 2. Застосовувати набуті знання для виявлення, постановки та вирішення завдань за різних практичних ситуацій в підприємницькій, торговельній та біржовій діяльності.	ЗК 2. Здатність застосовувати отримані знання в практичних ситуаціях.
	СК 2. Здатність обирати та використовувати відповідні методи, інструментарій для обґрунтування рішень щодо створення, функціонування підприємницьких, торговельних і біржових структур
ПРН 12. Володіти методами та інструментарієм для обґрунтування	ЗК 8. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість.

© Грицаєнко Г.І.

Програмні результати навчання	Загальні (ЗК) і спеціальні (СК) компетентності
управлінських рішень щодо створення й функціонування підприємницьких, торговельних і біржових структур.	СК 2. Здатність обирати та використовувати відповідні методи, інструментарій для обґрунтування рішень щодо створення, функціонування підприємницьких, торговельних і біржових структур
ПРН 17. Вміти вирішувати професійні завдання з організації діяльності підприємницьких, торговельних та біржових структур і розв'язувати проблеми у кризових ситуаціях з урахуванням зовнішніх та внутрішніх впливів.	СК 6. Здатність здійснювати діяльність з дотриманням вимог нормативно-правових документів у сфері підприємницької, торговельної та біржової діяльності

В результаті проходження навчальної практики з аналізу господарської діяльності підприємства здобувач вищої освіти повинен

знати:

- поняття та класифікацію видів економічного аналізу;
- методи проведення аналізу господарської діяльності;
- вихідну інформацію для проведення аналізу господарської діяльності;
- основні методи розрахунку показників фінансових результатів та фінансового стану підприємства;

вміти:

- використовуючи стандартні методики, оцінювати фінансовий стан та фінансові результати підприємства;
- визначити норму та частку самофінансування на підприємстві;
- розрахувати фінансові коефіцієнти;
- проводити горизонтальний і вертикальний аналізи балансу підприємства;

набути навички:

- оцінки фінансових результатів та фінансового стану підприємства;
- розрахунку фінансових коефіцієнтів;
- проведення факторного аналізу прибутку, рентабельності

підприємства;

– проведення «читання» балансу підприємства.

Для безперервності та послідовності отримання здобувача вищої освіти ми професійних навичок, практика використовує вхідні знання, вміння та навички попередніх практик, а також забезпечує їх для практик, які є наступними (Додаток В).

2.4. Програма виробничої практики з економіки і організації інноваційної діяльності©

Практика проводиться для здобувачів вищої освіти 4 курсу у восьмому семестрі протягом 5 тижнів. Бази практики – підприємства та установи будь-яких організаційно-правових форм м. Мелітополя, Запорізької області та інших областей України.

Мета практики: відповідно до компетентностей бакалавра спеціальності 076 – «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» формування у здобувачів вищої освіти практичних умінь та навичок використання наукового інструментарію теорії та практики інноваційної діяльності та розвитку, ознайомлення зі світовим та вітчизняним досвідом створення і функціонування інноваційних структур, основними підходами і методами формування інноваційної політики підприємства за різних систем господарювання.

В таблиці 2.4.1 наведені програмні результати навчання, а також загальні і спеціальні компетентності, якими повинні оволодіти майбутні підприємці в ході виробничої практики з економіки і організації інноваційної діяльності.

© Тебенко В.М.

**Результати навчання і компетентності навчальної практики
з економіки і організації інноваційної діяльності**

Програмні результати навчання	Загальні (ЗК) і спеціальні (СК) компетентності
ПРН 14. Вміти застосовувати інноваційні підходи в підприємницькій, торговельній та біржовій діяльності.	ЗК 2. Здатність застосовувати отримані знання в практичних ситуаціях
	ЗК 5. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій
	СК 4. Здатність застосовувати інноваційні підходи в діяльності підприємницьких, торговельних та біржових структур

В результаті проходження виробничої практики з економіки і організації інноваційної діяльності здобувач вищої освіти повинен

знати:

- сучасні концепції і тенденції інноваційного розвитку;
- інструменти державної підтримки інноваційної діяльності;
- сутність та складові елементи інноваційної політики підприємства;
- складові та механізм управління інноваційним розвитком підприємства;
- сутнісні характеристики моніторингу інновацій та джерела інноваційних можливостей підприємства;
- форми і джерела фінансування інноваційної діяльності підприємства;
- особливості розробки і реалізації програм комерціалізації інноваційних продуктів;
- інноваційні стратегії підприємства та особливості їх формування;
- методика оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємства;

вміти:

- визначити пріоритетні напрямки оновлення техніко-технологічної бази підприємства;
- оцінювати та організовувати інформаційне забезпечення інноваційної діяльності підприємства;
- аналізувати фінансово-господарську діяльність підприємства, робити висновки та пропозиції;
- оцінювати ефективність інноваційної діяльності підприємства за основними групами показників;

набути навички:

- розроблення інноваційної стратегії та визначення основних напрямків інноваційної політики підприємства;
- комплексного оцінювання ефективності інновацій та розроблення програми їх комерціалізації;
- обґрунтування джерел фінансування інноваційної діяльності і напрямків оновлення техніко-технологічної бази підприємства;
- управління інноваційними процесами та інноваційним розвитком підприємства.

Для безперервності та послідовності отримання здобувача вищої освіти ми професійних навичок, практика використовує вхідні знання, вміння та навички попередніх практик (Додаток В).

РОЗДІЛ 3.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ПРАКТИК

3.1. Методичні рекомендації до виконання завдань навчальної практики зі вступу до фаху©

Проходження навчальної практики «Вступ до фаху» відбувається на кафедрі підприємництва, торгівлі та біржової діяльності. Дана навчальна практика є початковою стадією для набуття практичних навичок з дисциплін, передбачених навчальним планом спеціальності «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». Навчальна практика «Вступ до фаху» є практикою професійного спрямування, а саме – основою уявлення про майбутню професію.

Таблиця 3.1.1

Розподіл часу на проведення навчальної практики зі вступу до фаху

Теми	Кількість годин
Тема 1. Концепція підготовки фахівця у Таврійському державному агротехнологічному університеті	9
Тема 2. Основні кваліфікаційні вимоги до фахівця	18
Тема 3. Організація інформаційно-пошукової роботи	27
Тема 4. Досвід роботи підприємств різних форм власності та організаційно-правових форм господарювання в сучасних умовах	42
Тема 5. Професійне самовизначення студента	24
Всього годин	120

Тема 1. Концепція підготовки фахівця у Таврійському державному агротехнологічному університеті

Мета: ознайомлення студентів з основними положеннями про організацію вищої освіти в Україні та її особливостями у ТДАТУ.

Вища освіта в Україні у контексті болонського процесу

Завдання 1. Наведіть закони та основні нормативно-правові акти, які регулюють діяльність системи вищої освіти в Україні.

Завдання 2. Ознайомтесь з текстом Закону України «Про вищу освіту» на офіційному сайті ВР України, у розділі «Законодавство України» (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>)

Дайте коротке визначення основних термінів, що наведені у ст. 1.

Завдання 3. Наведіть складові системи вищої освіти.

Завдання 4. Наведіть коротку характеристику наступних типів навчальних закладів:

Університет

Академія

Інститут

Консерваторія

Коледж

Технікум (училище)

Завдання 5.

Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти – характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості знань, умінь та навичок особи, що забезпечують її здатність виконувати завдання та обов'язки (роботи) певного рівня професійної діяльності.

В Україні розрізняють наступні освітньо-кваліфікаційні рівні:
(перелічіть).

Концепція підготовки фахівця у Таврійському державному агротехнологічному університеті імені Дмитра Моторного

Завдання 6. Складіть звіт про відвідування музею ТДАТУ у формі короткої історичної довідки.

Завдання 7. Структура закладу вищої освіти, статус і функції його структурних підрозділів визначаються статутом закладу вищої освіти та положеннями про відповідні структурні підрозділи.

5.1. Надайте коротку характеристику основним структурним підрозділам ТДАТУ.

5.2. Відобразіть організаційну структуру факультету економіки та бізнесу / університету.

Завдання 8. Стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності.

Стандарт вищої освіти визначає такі вимоги до освітньої програми:

Завдання 9. Ознайомтесь з навчальним планом спеціальності «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». Розподіліть дисципліни за блоками:

- цикл дисциплін загальної підготовки:
- цикл дисциплін професійної підготовки:

Завдання 10. Студентське самоврядування – це право і можливість студентів (курсантів, крім курсантів-військовослужбовців) вирішувати

питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти.

Органи студентського самоврядування діють на принципах: (перелічіть).

Питання до обговорення:

1. Охарактеризувати систему вищої освіти в Україні на сучасному етапі.
2. Визначити перспективи розвитку вищої освіти в Україні.
3. Проаналізувати етапи входження України до Єдиного європейського освітнього простору.
4. Охарактеризувати Болонський процес як засіб інтеграції та демократизації вищої освіти кран Європи.
5. Визначити місце України у Болонському процесі на сучасному етапі.
6. Охарактеризувати ступеневість вищої освіти.
7. Охарактеризувати освітньо-кваліфікаційні рівні підготовки фахівців.
8. Проаналізувати систему державних стандартів вищої освіти.

Тема 2. Основні кваліфікаційні вимоги до фахівця

Мета: розглянути профіль діяльності фахівців у сферах підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

Завдання 1.

Професіоналізм – це високий ступінь підготовки до виконання завдань професійної діяльності, за допомогою чого можна досягати значних якісних і кількісних результатів, зберігаючи водночас фізичні та розумові сили завдяки використанню раціональних прийомів виконання виробничих завдань.

На основі інформації, отриманої під час ознайомчих екскурсій на

підприємства міста та бесід зі спеціалістами, запишіть компетенції фахівця у сфері економічної діяльності:

- *знати*: (перелічіть)
- *вміти*: (перелічіть)
- *мати навички*: (перелічіть).

Завдання 2.

Охарактеризуйте профіль діяльності фахівця.

Профіль діяльності фахівця:

У сфері підприємництва – це організація комерційної та зовнішньоекономічної діяльності, керівництво підприємствами оптової та роздрібною торгівлі.

У сфері торгівлі (визначте)

У сфері біржової діяльності (визначте).

Завдання 3. Ознайомтеся з Довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників (редакція 2017 р.), його структурою, розділами. Після опрацювання цього документа стило наведіть кваліфікаційні характеристики (завдання та обов'язки, повинен знати, кваліфікаційні вимоги) таких професій:

1. Директор (начальник, інший керівник) підприємства
2. Директор комерційний
3. Бухгалтер
4. Брокер
5. Економіст
6. Керуючий агентством торговельним
7. Провідний фахівець
8. Керуючий магазином

Завдання 4. Із запропонованого списку оберіть посади, що пов'язані з підприємництвом, торгівлею, біржовою діяльністю.

Посади, пов'язані з підприємництвом (визначте).

Посади, що пов'язані з торгівлею (визначте).

Посади, що пов'язані з біржовою діяльністю (визначте).

Завдання 5. Подивіться навчальне відео зі співбесідами під час прийому на роботу. Визначте сильні та слабкі сторони претендентів, проаналізуйте їх помилки.

Завдання 6. Запропонуйте власні запитання (10-15) для проведення співбесіди під час вибору нового співробітника (оберіть одну з розглянутих посад).

У формі ділової гри дайте відповіді на запитання Вашого одногрупника.

Завдання 7.

Ознайомтесь з запропонованими варіантами резюме. Проведіть SWOT-аналіз одного з цих резюме.

Таблиця 3.1.2

SWOT-аналіз резюме _____

<u>Сильні сторони</u>	<u>Слабкі сторони</u>
<u>Загрози</u>	<u>Можливості</u>

Питання до обговорення.

1. Назвіть типові питання, що задаються під час співбесіди по прийому на роботу.

2. Які питання варто задавати претенденту на посаду під час

співбесіди?

3. Як можна підготуватись до співбесіди?

4. Наведіть поради, які допоможуть роботодавцю зробити більш вдалий вибір при підборі персоналу.

Тема 3. Організація інформаційно-пошукової роботи

Мета: набуття навичок у пошуку необхідної інформації в глобальній мережі та застосуванні інформаційних технологій для обробки та представлення економічної інформації.

3.1. Пошук інформації

Методика пошуку необхідної інформації складається з кількох етапів та передбачає пошук відповідей на чотири основні питання, які повинен ставити перед собою дослідник: що?, де?, як (яким чином) шукати?, як опрацювати?

Етап 1 (Що шукати?) – виділення основних проблем, питань, завдань теми дослідження та ключових понять.

Етап 2 (Де шукати?) – визначення переліку джерел, в яких може висвітлюватися інформація щодо виділених проблемних питань.

Етап 3 (Як шукати?) – вибір прийомів, за допомогою яких здійснюватиметься робота з обраними літературними джерелами (опрацювання каталогів бібліотек, робота в мережі Internet, робота з інформаційною базою тощо).

Етап 4 (Як опрацювати?) – одержання текстової, числової, графічної інформації та її обробка.

Завдання 1.

1. Відповідно до теми індивідуального завдання (Додаток А) в мережі Internet знайдіть та ознайомтесь з наступною інформацією:

- 5-7 публікацій за останні 5 років;
- статистичною інформацією на офіційному сайті Державної служби

статистики України;

– інформацією з офіційних сайтів окремих підприємств або організацій (наприклад, Спілки українських підприємств, Всеукраїнського об'єднання підприємців малого та середнього бізнесу, ТПГ Fozzy Group);

– інші джерела.

В окремому файлі оформіть список опрацьованих джерел з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація».

! Зразки оформлення літературних джерел можна переглянути на НПП, правила оформлення відображено у презентації [«Бібліографічне посилання: загальні положення та правила складання \(ДСТУ 8302:2015\)»](#).

Перелічіть використані джерела:

– наукові видання

– сайти підприємств або організацій:

2. Складіть орієнтовний план доповіді за обраною темою.

3.2. Робота з текстом

Форматування – це процес оформлення зовнішнього вигляду тексту документа.

Завдання 1.

Виконайте форматування тексту за зразком.

Завдання 2.

Доповніть наведені правила форматування тексту.

Процедура форматування символів включає: (перелічіть)

Властивості символів:

шрифт (гарнітура) – визначає графічну форму символів;

розмір символів (вказують у спеціальних одиницях – пунктах (1 пт. ≈

0,353 мм.). Розмір можна вибрати зі списку від ___ до ___ пунктів або встановити свій від 1 до 1638 з точністю до 0,5);

стиль – визначає особливості накреслення символів і може бути:
(перелічіть)

колір символів;

міжзнаковий інтервал, який може бути: (перелічіть)

Форматування абзаців передбачає: (перелічіть)

Властивості абзаців:

вирівнювання – визначає спосіб розташування рядків абзацу відносно країв тексту: (перелічіть);

відступи – характеризують відстань усіх рядків абзацу від межі лівого та правого поля сторінки;

міжрядковий інтервал – це (визначте).

Робота з розділами та сторінками документу

при створенні документу автоматично утворюється ___ розділ(ли);

для створення нового розділу, необхідно скористатись сервісом

Розмітка сторінки – це (визначте);

процес форматування сторінок у документі передбачає: (перелічіть)

Форматування табличних даних виконується аналогічно форматуванню звичайного тексту.

Таблиця складається з: (перелічіть)

Microsoft Word дозволяє будувати таблиці такими способами:

створення таблиці в документі за допомогою мишки;

визначення розмірів таблиці за допомогою _____;

перетворення тексту у таблицю;

Редагування таблиці – це внесення змін в її зміст і структуру.

Основні дії (операції) по редагуванню таблиць: (перелічіть)

3.3. Основні операції з даними

Завдання 1.

Доповніть таблицю 1 (файл MS Excel «Операції_з_даними», Лист 1) необхідними розрахунковими даними. Побудуйте графік. Зробіть висновки.

Завдання 2.

Згрупуйте підприємства за видами діяльності та розміром (файл MS Excel «Операції_з_даними», Лист 2), визначте кількість та частку підприємств у кожній групі. Відобразіть результати у вигляді секторних діаграм. Зробіть висновки.

Завдання 3.

За даними про реалізацію продукції оптовим посередником (файл MS Excel «Операції_з_даними», Лист 5):

1. Визначте товарообіг.
2. Виконайте сортування даних за трьома стовбцями (1 – за постачальником, 2 – за категорією товару, 3 – за найменуванням товару).
3. Використовуючи функцію «**Итоги**», розрахуйте прибуток по кожному складу.
4. Відмінивши дії попереднього пункту, складіть зведену таблицю для розрахунку прибутку по кожному товару.
5. Зробіть висновки.

Завдання 4.

За допомогою фільтрації відобразіть (файл MS Excel «Операції_з_даними», Лист 3 та Лист 4):

Умови	Кількість підприємств
підприємства лише державної форми власності;	
підприємства лише приватної форми власності;	
кооперативи, виробничі кооперативи, с.г. виробничі кооперативи;	
ТОВ з виручкою від реалізації понад 5 млн.грн.;	
кооперативи з виручкою від реалізації понад 2 млн.грн.;	
АТ з виручкою від реалізації понад 3 млн.грн.;	
ПП з виручкою від реалізації понад 1 млн.грн.	

Завдання 5.

Проведіть необхідні розрахунки та побудуйте графіки, необхідні для презентації за обраною темою. Вкажіть типи графіків.

Завдання 6.

Дайте відповіді на запитання:

Як одночасно змінити ширину декількох стовбців або висоту декількох строк?

Як перенести числові дані з однієї таблиці до іншої, якщо в одній таблиці значення відображені горизонтально, а в іншій – вертикально?

Як скопіювати формулу і вставити формулу?

Як скопіювати формулу, а вставити значення?

Як захистити окремі клітини від редагування?

3.4. Створення презентацій

Презентація – це набір слайдів, де є текст, графічні об'єкти, рисунки, кнопки тощо. Презентації є потужним інструментом, який допомагає доносити свої ідеї найбільш ефективним і наочним способом.

Завдання 1.

Доповніть наведені правила роботи з презентаціями (програма PowerPoint).

Презентації умовно поділяють на три змістовні частини:

I – вступна загальна інформація, в якій вказується назва презентації, її автор, а також в деяких випадках і мета презентації.

II – власне, сама презентація. На слайдах потрібно розміщувати переважно наочну інформацію, обійтися без якої неможливо. Це можуть бути не тільки схеми, графіки і взаємозв'язку, але і головні (ключові) думки. Все інше краще розповісти на словах, інакше презентація може перетворитися в зачитування тексту на слайдах.

III – висновок, необхідні контактні дані.

Створити презентацію можна одним з наступних способів:
(перелічіть)

Виділяють п'ять режимів функціонування програми PowerPoint:
(перелічіть)

Слайд може містити елементи таких трьох основних типів:
(перелічіть)

Наведіть основні функції вкладок:

«Вставка»

«Дизайн»

«Переходи»

Завдання 2.

Prezi – інструмент для створення інтерактивної презентації в режимі онлайн.

Для початку використання цього інструменту перейдіть за адресою: prezi.com і пройдіть процес реєстрації. Зробити це можна за допомогою своєї адреси електронної пошти або використовуючи облікові дані в соціальній мережі Facebook.

Для початку створення нової презентації необхідно натиснути кнопку New Prezi. Після цього відкриється нова вкладка браузеру, в якій буде запропоновано вибір один з безлічі шаблонів. (Для того, щоб розпочати роботу з чистого аркуша, необхідно вибрати варіант Start blank prezi.)

Обраний шаблон можна налаштувати за своїм смаком і заповнити необхідними матеріалами за допомогою редактору презентацій.

Перегляньте навчальний ролик: prezi.com/zvsqdyisrcgt/academy-prezi-workflow-in-15-minutes/. Ознайомтесь з роботою програми.

Охарактеризуйте функції наступних елементів:

- Frames and Arrows
- Insert
- Theme

Збереження готової презентації:

- користувач отримує посилання на сторінку з презентацією, яку може поширювати будь-яким зручним способом;
- існує можливість проведення онлайн-презентації (для цього генерується спеціальна сторінка, яка працює обмежений час і на якій запрошені користувачі (до 30 чоловік) можуть стежити за даною презентацією;
- можливе збереження презентації у форматі PDF;
- можливе завантаження на власний комп'ютер автономного варіанту презентації для використання в тих випадках, коли немає з'єднання з Інтернетом.

Завдання 3. Ознайомтесь з особливостями роботи в онлайн-сервісі Canva, в якому є можливість створювати постери, банери, листи, візитки, заставки на профілі у соцмережах тощо.

Зареєструватись можна через e-mail або аккаунт у Facebook. Усі створені проекти зберігаються у профілі (їх можна зробити публічними).

Сервіс безкоштовний, але певні шаблони, готові ілюстрації є платними – від 1\$ за елемент

Результати роботи можна скачати в форматах:

- jpeg – близько _____ пікселей;
- pdf – від _____ пікселей.

Оцініть вибір шрифтів на різних мовах.

Завдання 4.

Створіть презентацію за темою індивідуального завдання. Презентація має містити текстову, числову та графічну інформацію, вона не має бути перевантажена текстом.

Питання до обговорення.

1. Дайте визначення категорії «інфографіка».
2. Дайте визначення поняттям «інформація» та «дані».
3. Назвіть основні функції інформації.
4. Наведіть особливості економічної інформації.
5. Перерахуйте основні браузері, якими ви користуєтесь для пошуку інформації.
6. Назвіть операції MS Excel, які спрощують розрахунки.
7. Наведіть переваги та недоліки різних програм та сервісів для створення презентацій.

Тема 4. Досвід роботи підприємств різних форм власності та організаційно-правових форм господарювання в сучасних умовах

Мета: Ознайомити студентів з організаційно-економічними основами сучасного підприємництва, зокрема, торгівельного та специфікою біржової діяльності.

Завдання 1.

Наведіть закони та основні нормативно-правові акти в сфері підприємницької діяльності України.

Завдання 2.

Дайте визначення поняттю «підприємництво» відповідно до ст. 3 Господарського кодексу України.

Завдання 3.

Назвіть основні принципи підприємницької діяльності, закріплені Господарським кодексом України.

Завдання 4.

Охарактеризуйте основні види підприємництва.

Виробниче

Комерційне

Посередницьке

Фінансове

Страхове

Завдання 5.

Наведіть порівняльну характеристику категорій «бізнес» і «підприємництво» (таблиця 3.1.3).

Таблиця 3.1.3

Порівняльна характеристика категорій «бізнес» і «підприємництво»

«Бізнес»	«Підприємництво»

Завдання 6.

Перегляньте презентацію «Види суб'єктів господарської діяльності,

організаційно-правові форми, вимоги законодавства, переваги та недоліки» та після її перегляду заповніть таблицю 3.1.4.

Таблиця 3.1.4

Порівняльна характеристика суб'єктів господарської діяльності

ФОП		Юридична особа	
Переваги:	Недоліки:	Переваги:	Недоліки:

Якщо ви вирішили заснувати власну справу, то мусите знати, що будь-яка підприємницька діяльність здійснюється в певних організаційних формах.

Вибір форми організації підприємницької діяльності залежить від особистих уподобань та смаків, але в головному визначається об'єктивними умовами - сферою діяльності, наявністю грошових коштів, перевагами та недоліками відповідних форм підприємств. Щоб зробити правильний вибір, треба знати, із чого можна вибрати.

Завдання 7. Дайте визначення поняттю «підприємство» відповідно до ст. 62 Господарського кодексу України.

Класифікація підприємств – це групування їх за певними ознаками. Такими ознаками можуть бути власність, розмір, рівень рентабельності та інші. Класифікація підприємств дозволяє цілеспрямовано підійти до їх вивчення, детальніше проаналізувати їхню діяльність у різних аспектах.

Завдання 8.

В таблиці 3.1.5 наведіть порівняльну характеристику основних організаційно-правових форм підприємницької діяльності.

Таблиця 3.1.5

Порівняльна характеристика організаційно-правових форм підприємницької діяльності

Організаційно-правова форма (її суть)	
Переваги	Недоліки
Одноосібне володіння	
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.
Партнерство	
1.	1.
2.	2.
3.	3.
Корпорація (акціонерне товариство)	
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.

Завдання 9.

Заповніть таблицю 3.1.6, вказавши види підприємств за відповідними класифікаційними ознаками з прикладами.

Таблиця 3.1.6

Класифікація підприємств

Класифікаційні ознаки	Види підприємств	Приклади підприємств
Форма власності		
Форма господарювання		
Галузі виробництва		
Кількість працівників і обсяг виробництва		

Завдання 10.

Охарактеризуйте види господарських товариств:

Товариства

Товариства з обмеженою відповідальністю
Товариства з додатковою відповідальністю
Повне товариство
Командитне товариство
Акціонерне товариство

Завдання 11.

Ознайомтесь з основними положеннями ЗУ «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», ЗУ «Про патентування певних видів підприємницької діяльності», ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність» та охарактеризуйте спеціальні умови здійснення підприємництва:

Ліцензування
Ліцензія
Патентування
Патент
Квотування

Завдання 12.

Якщо підприємець вирішив припинити свою діяльність, йому необхідно пройти кілька процедур. Охарактеризуйте етапи припинення діяльності ФОП.

- 1 етап. Подання заяви держреєстратору
- 2 етап. Держреєстратор того ж дня інформує фіскальну службу
- 3 етап. Звіт з єдиного соціального внеску
- 4 етап. Якщо у підприємця залишилися відкритими банківські рахунки, фіскальна служба повідомить банку про те, що дану фізособу знято з обліку
- 5 етап. Внесення даних до Єдиного держреєстру про зняття з обліку

Завдання 13.

Охарактеризуйте основні етапи створення підприємства.

Таблиця 3.1.7

Етапи створення підприємства

1.Прийняття рішення щодо створення підприємства	
2.Розроблення техніко-економічного обґрунтування створення і діяльності	
3.Підготовка установчих документів	
4.Створення статуту	
5.Укладання засновницького договору між партнерами	
6.Державна реєстрація підприємства	
7.Виготовлення штампу та печатки, відкриття рахунка в банку, реєстрація у податкових органах і органах статистики	
8.Розроблення пакету документів для внутрішнього користування	

Завдання 14.

Наведіть закони та основні нормативно-правові акти, які регламентують діяльність в сфері торгівлі та надання послуг в Україні.

Завдання 15.

Дайте визначення поняттю «Торгівельне підприємництво» та охарактеризуйте його базові принципи відповідно до 44 статті Господарського комплексу України.

Базові принципи торговельного підприємництва (перелічіть)

Завдання 16.

Відповідно до державного класифікатору ДК 002:2004 «Класифікація організаційно-правових форм господарювання» з 2004 року в Україні передбачено створення і державна реєстрація 62 різноманітних видів суб'єктів господарювання, які відносяться до однієї з 8 укрупнених

організаційно-правових форм. Назвіть їх.

Не зважаючи на велику різноманітність організаційно-правових форм, в торговельному підприємстві, як правило, використовуються такі види як фізична особа – підприємець, підприємство, господарське товариство та кооператив.

Завдання 17. Дайте визначення поняттю «Торгівля» та охарактеризуйте її функції.

Таблиця 3.1.8

Функції торгівлі

1.Виробнича	
2.Організаційна	
3.Контактна	
4.Комерційна	
5.Інформайна	
6.Розподільча	
7.Стимулююча	
8.Фінансова	
9.Ризику	

Завдання 18.

Заповніть таблицю 3.1.9, вказавши види і форми торгівлі за різними класифікаційними ознаками.

Таблиця 3.1.9

Види та форми торгівлі

Класифікаційна ознака	Види форми торгівлі
По відношенню до національного ринку	
За ступенем завершеності обігу	
За рівнем організації	
За місцем функціонування	
За видом активу, що продається	

Завдання 19. Наведіть визначення наступних понять:

Роздрібна торгівля

Торговельна надбавка

Дрібнороздрібна торгівля

Оптова торгівля

Оптові закупівлі

Торговельно-посередницька діяльність

Завдання 20. Наведіть основні нормативно-правові документи, щодо забезпечення функціонування біржової торгівлі в Україні.

Завдання 21. Наведіть визначення наступних понять:

Біржа

Біржова діяльність

Біржова торгівля

Товарна біржа

Біржовий товар

Завдання 22. Охарактеризуйте функції біржі.

Таблиця 3.1.10

Функції біржі

1.	
2.	
3.	
4.	
5.	

Завдання 23.

Заповніть таблицю 3.1.11, вказавши види і форми торгівлі за різними класифікаційними ознаками.

Види бірж за класифікаційними ознаками

Класифікаційна ознака	Види бірж
1. Вид біржового товару	
2. Принцип організації (роль держави у створенні бірж)	
3. Організаційно – правова форма	
4. Форма участі відвідувачів у біржових торгах	
5. Номенклатура товарів, що є об'єктом біржового торгу	
6. Вид біржових угод	
7. Місце і роль у світовій торгівлі	
8. Місце та географія торгівлі (сфера діяльності)	

Питання до обговорення

1. Поняття, види та зміст підприємництва.
2. Фізичні особи – підприємці.
3. Юридичні особи - суб'єкти підприємництва.
4. Організаційно-правові форми підприємницької діяльності.
5. Поняття та види підприємств.
6. Організаційно-правові форми підприємств.
7. Порядок створення та державна реєстрація підприємств.
8. Ліцензування, патентування та квотування підприємницької діяльності.
9. Припинення підприємницької діяльності.
10. Поняття та особливості торговельного підприємництва.
11. Види та форми торгівлі.
12. Поняття та характерні ознаки біржової діяльності.
13. Види та функції бірж.

Тема 5. Професійне самовизначення студента

Мета: Навчитися знаходити психологічні аспекти в діяльності підприємця, а також розуміти психологічний механізм вибору цього виду діяльності.

Вміти визначати набір особистісних якостей, необхідних для успішного заняття підприємницької діяльності.

Виявляти психологічні фактори, що сприяють або перешкоджають успіху підприємницької діяльності.

Проаналізувати вимоги до професійних якостей фахівців економічного профілю відповідно до сучасних умов ринкових відносин господарювання узагальнити фактори, що впливають на належну економічну підготовку майбутніх фахівців.

Завдання 1.

Дайте відповіді на питання, наведеної нижче таблиці та визначте екстраверт ви інтроверт.

Таблиця 3.1.12

Хто Ви: екстраверт чи інтроверт?

Якщо Ви ЕКСТРАВЕРТ, то:	Якщо Ви ІНТРОВЕРТ, то:
У новій компанії легко знайомитесь з новими людьми, спілкуєтесь з великою кількістю людей, знайомих і незнайомих	Вважаєте за краще спілкуватись у тісному колі ваших знайомих
У колі ваших знайомих, як правило, завжди в курсі останніх подій	Нерідко про новини дізнаєтесь мало не останнім
При знайомстві схильні першими розпочинати бесіду	Почуваєтесь комфортніше, коли співрозмовник першим почне бесіду
Маєте багато друзів і знайомих, часто на нетривалий термін	Обмежуєтесь тісним колом старих друзів
Активно пересуваєтесь у просторі, не любите довго працювати на одному місці	Більше схильні до спостережень, ніж до безпосередніх дій, легко витримуєте роботу на самоті

Якщо Ви ЕКСТРАВЕРТ, то:	Якщо Ви ІНТРОВЕРТ, то:
Схильні займатись діяльністю, спрямованою на розширення	Схильні до діяльності на поглиблення, вдосконалення
Орієнтовані на безпосереднє і швидке сприймання навколишнього світу	Сприймаєте світ через своє ставлення до нього, порівнюючи його зі своїм розумінням життя
Зовнішній світ вас збуджує, активізує діяльність і заряджає енергією	Схильні черпати енергію зі свого внутрішнього світу

Завдання 2

За допомогою наведеної нижче таблиці спробуйте розпізнати ознаки сенсорики або інтуїції у себе, колег і знайомих.

Таблиця 3.1.13

Хто Ви: сенсорик чи інтуїт?

Якщо Ви СЕНСОРИК, то:	Якщо Ви ІНТУІТ, то:
Любите мати справу з фактами і цифрами, а не ідеями чи теоріями	Не любите витратити час на уточнення деталей, коли є красива концепція
Любите читати тексти з початку до кінця, не перескакуючи в пошуках цікавих місць	Цілком спокійно можете читати книгу зразу в кількох місцях, із кінця до початку і т.п.
Для розуміння ситуації намагаєтесь зібрати всю необхідну інформацію	Достатньо кількох фактів чи навіть натяків, щоб зрозуміти сутність справи
Сприймаєте світ «тут і зараз», вмієте жити сьогоднішнім днем	Надаєте більше значення майбутнім перспективам і можливостям
На запитання любите давати конкретні відповіді	Намагаєтесь узагальнювати, щоб відповідь охоплювала якомога ширше коло можливих ситуацій
Обережно ставитесь до непевних жартів, при найменших сумнівах намагаєтесь їх пояснити	Любите парадокси і каламбури, любите делікатно піджартовувати над своїми знайомими
Сприймаєте світ через відчуття: звуки, кольори, запахи, естетичну і чуттєву насолоду	Відчуваєте невидимі, приховані процеси, які насправді рухають життям

Завдання 3

За допомогою тесту можна визначити, що переважає - логіка чи етика - у себе, у знайомих.

Таблиця 3.1.14

Хто Ви: логік чи етик?

Якщо Ви ЛОГІК, то:	Якщо Ви ЕТИК, то:
Намагаєтесь бути об'єктивним, навіть якщо вас звинувачують у холодності і бездушності	При вирішенні питань обов'язково враховуєте почуття інших людей
Якщо бачите, що людина помиляється, то прагнете показати їй істинний стан речей	Не будете вказувати на помилки, якщо це може засмутити когось або погіршити стосунки
Покладаєтесь на логічно і науково обґрунтовані теорії	Більше довіряєте своїм почуттям і симпатіям
Вважаєте, що важливіше бути правим, ніж комусь подобатись	Не вагаючись, візьмете свої слова назад, якщо відчуєте, що ними когось образили
Схильні оцінювати людей і світ за категоріями «логіка, «аналіз», «закон», «доцільність».	Схильні оцінювати людей і світ за категоріями «добрий - поганий», «любить - не любить»
Не схильні робити компліменти, не завжди впевнені, як до Вас ставляться інші	Добре відчуваєте стосунки між людьми і вмієте на них впливати у потрібному напрямку
Не любите вмовляти людей, намагаєтесь аргументовано довести їм свою правоту	Вмієте вмовляти людей, піднімати їм настрій, заспокоювати добрим словом

Завдання 4.

Головне, що відбивається на обличчі людини - це емоції.

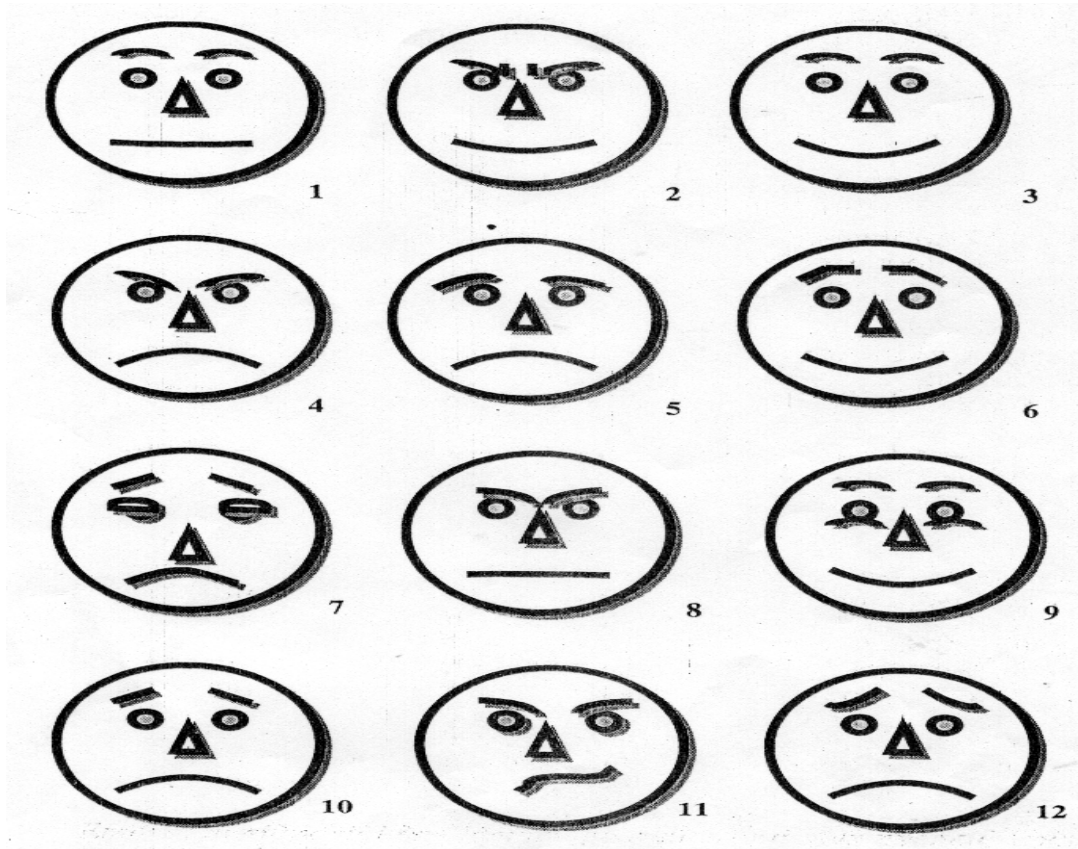
Люди мають великі здібності до розпізнавання основних емоцій за виразом обличчя.

Існує сім основних виразів обличчя - конфігурацій міміки, що виражають сім емоцій:

- щастя,
- подив,
- страх,
- страждання,

- гнів чи відраза,
- зневага
- інтерес.

Спробуйте виділити (знайти) ці емоції на схемі:

Завдання 5.

Проаналізуйте Ваше самопочуття за допомогою тесту:

Цей міні-тест покликаний допомогти вам знайти симптом стресового стану організму.

Отже, вам необхідно відповісти «так» чи «ні» на 10 питань.

1. Чи легко ви втрачаєте самовладання?
2. Чи вважаєте ви, що навіть найближче оточення ставляться до вас недоброзичливо?
3. Чи здається вам, що у вас погана пам'ять?
4. Чи вважаєте ви, що викладачі вас недооцінюють?

5. Чи трапляється вам прокидатися на дві години раніше необхідного часу?

6. Чи буває у вас безпричинний страх?

7. Чи трапляється вам відчувати гостру потребу в алкоголі, нікотині або... шоколаді?

8. Чи буває, що бажання повчитися/попрацювати виникає лише в кінці дня?

9. Чи помічаєте ви у себе підвищений або, навпаки, ослаблений апетит?

Якщо на ці питання Ви хоча б у 2 випадках дали позитивну відповідь, вам треба замислитися, наскільки Ваші звички відповідають вимогам здорового способу життя.

Завдання 6.

Намалюйте піраміду ваших актуальних потреб, орієнтуючись на ієрархію потреб А. Маслоу.

Завдання 7

Об'єднайтеся у дві команди. Одна команда має загадувати професію і за допомогою іменників та прикметників характеризувати її. Інша команда повинна відгадати.

Тематика індивідуальних завдань

1. Формування системи фінансової підтримки малого підприємництва в Україні.
2. Державна політика у сфері підтримки розвитку підприємництва в Україні.
3. Історія розвитку та сучасний стан малого підприємництва в Україні.
4. Особливості організації та функціонування малого підприємництва в Україні.
5. Роль малого та середнього бізнесу в економіці країни.
6. Розвиток підприємницької діяльності в Україні.
7. Сучасний стан підприємницької активності в Україні
8. Державне регулювання підприємницької діяльності в Україні.

9. Ліцензування як один із важелів державного регулювання підприємницької діяльності.
10. Розвиток соціального підприємництва в Україні.
11. Особливості створення та функціонування різних організаційно-правових форм та видів підприємницької діяльності.
12. Патентування та ліцензування торговельної діяльності в Україні.
13. Сучасні тенденції у торгівлі продовольством і проблема подолання продовольчої кризи.
14. Сучасні тенденції у торгівлі комерційними послугами. (на прикладі конкретної галузі).
15. Сучасні тенденції у торгівлі сировинними товарами (на прикладі конкретної галузі).
16. Розвиток торговельних мереж в Україні.
17. Види торгівлі, тенденції та напрямки їх розвитку.
18. Історія розвитку та сучасний стан позамагазинних форм торгівлі.
19. Сучасний стан та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України.
20. Проблеми і перспективи розвитку торгівлі в Україні.
21. Розвиток інтернет-торгівлі в Україні: проблеми та перспективи.
22. Роздрібна торгівля: проблеми і перспективи розвитку в Україні.
23. Оптова торгівля: проблеми і перспективи розвитку в Україні.
24. Організаційно-економічні основи функціонування біржового ринку зерна.
25. Фондова біржа та її роль у функціонуванні ринку цінних паперів України.
26. Товарна біржа та її роль у функціонуванні ринку сільськогосподарської продукції.
27. Історія розвитку та сучасний стан електронної біржової торгівлі в Україні.
28. Організаційно-економічні засади функціонування фондових бірж України.
29. Організаційно-економічний механізм біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією.
30. Біржові товари та їх роль в функціонуванні товарного ринку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Бевз О.П., Скотнікова М.М., Кушнір Т.Б. Економіко-організаційні основи біржової торгівлі. Ч.1. К.: КНТЕУ, 2005. 216 с.
2. Бевз О.П., Скотнікова М.М., Кушнір Т.Б. Економіко-організаційні основи біржової торгівлі. Ч.2. К.: КНТЕУ, 2005. 154 с.
3. Степко М.Ф., Клименко Б.В., ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л. Болонський процес і навчання впродовж життя. Харків, 2004. 110 с.
4. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін)/ [М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабин]. Київ-Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. Гнатюка, 2003. 52 с.
5. Виноградський М.Д., Виноградська А.М., Шканова О.М. Менеджмент в організації: навч. посіб. для студ. екон. спец. вузів. К.: «КОНДОР», 2004. 598 с.
6. Вища освіта України і Болонський процес : навчальний посібник / За ред. Кременя В.Г. / [Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І.]. Київ-Тернопіль, 2004. 286 с.
7. Іванюта С.М., Іванюта В.Ф. Підприємництво і бізнес-культура : навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 288 с.
8. Мартыненко Н.М. Менеджмент фірми: Книга для підприємця: Для студентів екон. спец. вузів. К.: МП «Леся», 1995. 368 с.
9. Марцин В.С. Економіка торгівлі : підручник К.: Знання, 2006. 402 с.
10. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес [Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Лемківський К.М. та ін.]. К.: Центр навч. літератури, 2004. 60 с.
11. Мочерний С.В., Устенко О.А., Чоботар С.І. Основи підприємницької діяльності : навч. посібник. К.: ВЦ «Академія», 2005. 280 с.

с.

12. Шваб Л.І. Основи підприємництва : навч. посіб. К.: Каравела, 2006. 344 с.

13. Яковлєв Ю.П. Економіка торгівлі з використанням інформаційних технологій: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 376 с.

Додаткова

14. Gutkevych S., Zavadskyh H. Investment strategy of agrarian sector. *Інтелект XXI*. 2015. №1. С.70-76.

15. Андрєєва Л.О., Лисак О.І. Аналітична оцінка діяльності м'ясопереробних підприємств регіону. *Інноваційна економіка*. 2016. №1-2 (61). С. 141-146.

16. Андрєєва Л.О., Лисак О.І. Ефективність торговельної діяльності аграрних підприємств. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2017. № 1-2 (33-34). С. 69-80.

17. Андрєєва Л.О., Лисак О.І. Методичні аспекти стратегічного розвитку підприємств. *Бізнес Інформ*. 2016. № 6. С. 227-231.

18. Андрєєва Л.О., Лисак О.І. Проблеми та перспективи експорту аграрної продукції України. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2017. Vol. 3, № 1. С. 139-151.

19. Бобкова А.Г., Моїсєєв Ю.О. Біржове право : Навчальний посібник. Київ : Видавництво «Центр навчальної літератури», 2005. 200 с.

20. Брокмен Л. Перші запитання та відповіді про біржу : посібник. К.: Біржовий інформаційний центр «Кемонікс», 2006. 238с.

21. Варналій З.С. Основи підприємництва : навч. посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 305 с.

22. Господарський кодекс України; Верховна Рада України: Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.

23. Економіка підприємства : підручник / М.Г. Грещак, В.М. Колот, А.П. Наливайко та ін.; за заг. ред. С. Ф. Покропивного. 2-ге вид. К.: КНЕУ, 2001. 528 с.

24. Завадських Г.М. Аспекти впровадження інформаційних технологій в малому бізнесі. Підприємництво в аграрній сфері: глобальні виклики та ефективний менеджмент : Матеріали І міжнар. наук.-практ. конф. 12-13 лют. 2020 р.: у 2 ч. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. ч.1. С. 488-490.

25. Завадських Г.М. Диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів України та шляхи їх зниження. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2014. №2 (26). С.76-79.

26. Завадських Г.М. Диференціація та концентрація регіонів на ринку кави. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2016. №2(31). С.112-114.

27. Завадських Г.М. Дослідження сучасного стану інвестиційної сфери аграрних підприємств. *Науково-прикладні основи ефективного розвитку аграрного сектору економіки*: Монографія. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2014. С. 155-208.

28. Завадських Г.М. Методичні підходи до оцінки інвестиційної привабливості регіону. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. №17. С.152-155.

29. Завадських Г.М. Особливості формування економічної політики регіонів. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2013. №1. Том 1. С. 85-90.

30. Завадських Г.М. Особливості функціонування агрохолдингів в Україні. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2013. С.87-89.

31. Завадських Г.М. Передумови підвищення ефективності управління підприємствами АПК України. *Інтелект XXI*. 2015. №3. С. 22-26.

32. Завадських Г.М. Проблеми становлення та розвитку біржового ринку України. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2018. №2 (37). С.174-181.
33. Завадських Г.М. Регіональна економіка : Навчальний посібник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 556 с.
34. Завадських Г.М. Регіональний аспект диспропорцій соціально-економічного розвитку України. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2014. №3(27). С.120-124.
35. Завадських Г.М., Тебенко В.М., Грибова Д.В. Передумови розвитку овочівництва в Мелітопольському районі Запорізької області. *Бізнес Інформ*. 2016. № 12(467). С.132 -137.
36. Завадських Г.М., Болтянська Л.О., Терещенко М.А. Тенденції і проблеми розвитку малого підприємництва в Україні. *International Scientific Conference Economy Digitalization: Processes, Strategies, Technologies : Conference Proceedings, January 24th, 2020, Kielce, Poland: Baltija Publishing*, P. 44-47.
37. Завадських Г.М., Тебенко В.М. Ефективність розвитку галузі садівництва. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2016. №3 (32). С. 168-178.
38. Завадських Г.М., Тебенко В.М. Проблеми та тенденції розвитку роздрібної торгівлі Запорізького регіону. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2017. № 1(33). С. 105-113.
39. Завадських Г.М., Тебенко В.М. Сучасний стан та перспективи розвитку біржового товарного ринку України. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2018. № 1(36). С.145-154.
40. Закон України «Про товарну біржу» від 10.12.1991 № 1956-ХІІ

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1956-12>

41. Лисак О.І. Перспективи розвитку електронної комерції в Україні. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2017. №3 (35). С. 46-55.

42. Лисак О.І., Андреева Л.О., Болтянська Л.О. Сучасні тенденції розвитку підприємництва в Україні. *ADVANCES OF SCIENCE*. Proceedings of articles the international scientific conference Czech Republic, Karlovy Vary - Ukraine, Kyiv, 28 September 2018. С. 1357-1366.

43. Саниахметова Н.А. Юридический справочник предпринимателя. Х.: ООО «Одиссей», 2006. 992 с.

44. Сизоненко В.О. Сучасне підприємництво: довідник. К.: Знання, 2003. 379 с.

45. Скібіцька Л.І., Скібіцький О.М. Менеджмент підприємницької діяльності. Книга 1. Організація бізнесу: навч. посібник. К.: Кондор, 2009. 896 с.

46. Стратегія розвитку: інвестиційний вимір. Монографія / С.О. Гуткевич, Завадських Г.М., М.І. Пугачов, О.Г. Занозовська / за ред. проф. Гуткевич С.О. Харків: Вид-во «Діса-плюс», 2016. 162 с.

3.2. Методичні рекомендації до виконання завдань навчальної практики з основ підприємництва©

Безпосередньо проходження навчальної практики з основ підприємництва відбувається на кафедрі підприємництва, торгівлі та біржової діяльності ТДАТУ.

Навчальна практика передбачає набуття практичних навичок з дисциплін навчального плану спеціальності 076 «Підприємництво,

---

© Грицаєнко М.І.

торгівля та біржова діяльність». В табл. 3.2.1 наведений розподіл часу на проведення навчальної практики з основ підприємництва.

Таблиця 3.2.1

Розподіл часу на проведення навчальної практики з основ підприємництва

№ тижня	Завдання	Години
1	Вступ Розділ 1. Теоретичні основи створення нового підприємства	30
2	Розділ 2. Сучасний стан ринку основного виду сировини для виробництва ... (назва продукції відповідно до варіанту завдання)	30
3	Розділ 3. Обґрунтування економічної ефективності виробництва ... (назва продукції відповідно до варіанту завдання)	30
4	Висновки Список використаних джерел Додатки	30
	Оформлення, здача на перевірку, доопрацювання (за необхідністю) та захист звіту з навчальної практики	

Орієнтовний зміст звіту

Вступ

Розділ 1. Теоретичні основи створення нового підприємства

Розділ 2. Сучасний стан ринку основного виду сировини для виробництва ... (назва продукції відповідно до варіанту завдання)

Розділ 3. Обґрунтування економічної ефективності виробництва ... (назва продукції відповідно до варіанту завдання)

Висновки

Список використаних джерел

Додатки

Вступ. Актуальність теми, мета навчальної практики, зміст звіту з практики (1-1,5 стор.)

Розділ 1. Основні етапи створення нового підприємства, відповідні законодавчі акти, необхідна документація (3-5 стор).

Розділ 2. Дослідження ринку основного виду сировини на основі опорних таблиць до 2-го розділу (Додаток Д), які необхідно заповнити і проаналізувати на основі статистичних збірників (25-30 стор.)

Розділ 3. Розрахунки економічної ефективності виробництва продукції на основі вихідних даних свого варіанту за наведеною методикою (10-15 стор.)

Висновки. Головні висновки розрахунків Розділу 3 (1-1,5 стор.)

Список використаних джерел. 8-10 джерел, оформлених за вимогами (1,5-2 стор.)

Додатки. Завдання свого варіанту, а також інша корисна інформація, яка не увійшла до основної частини звіту

Оцінка мікросередовища нового підприємства полягає в аналізі діяльності на ринку товарів (послуг) конкурентів і визначенні конкурентної позиції підприємства на ринку. З цією метою потрібно побудувати матрицю конкурентного профілю (табл. 3.2.2).

Для її розробки потрібно кожному з основних факторів успіху надати вагомий коефіцієнт, який показує важливість фактору відносно інших. При цьому треба врахувати, що сума всіх коефіцієнтів вагомості дорівнює одиниці.

Матриця конкурентного профілю

Основні фактори успіху	Коефіцієнт вагомості	Підприємство, що створюється		Конкурент А		Конкурент Б		Конкурент В	
		Рейтинг	Оціночне значення	Рейтинг	Рейтинг	Оціночне значення	Оціночне значення	Рейтинг	Оціночне значення
Якість послуги									
Термін виконання									
Надійність									
Ціна									
Маркетингова діяльність									
Підсумкове значення	1,0	-		-	-			-	

Для визначення рейтингу підприємства за кожним фактором успіху треба скористатися наступним способом:

Якщо досягнення за фактором:	Його рейтинг
Дуже незначні	1
Незначні	2
Значні	3
Дуже значні	4

Оціночні значення для кожного фактору визначаються як добуток коефіцієнтів вагомості на рейтинг. За підсумковими оціночними значеннями визначається конкурентна позиція підприємства, яке створюється.

В аналітично-розрахунковій частині необхідно розробити комплекс

маркетингу, який полягає у прогнозуванні обсягів реалізації продукції, ціни, виборі методів ціноутворення та просування продукції проекту на ринок.

Для визначення виробничої собівартості виробленої продукції використовується формула:

$$C_{np} = Z_{np} : G_{np} \quad (3.2.1)$$

де Z_{np} - витрати на виробництво продукції;

G_{np} - обсяг виробленої продукції.

Виробничі витрати визначаються за формулою:

$$Z_{np} = Z_c + Z_z + Z_t + Z_{am} + Z_r + Z_{en} + Z_{up} \quad (3.2.2)$$

де Z_c – витрати на сировину;

Z_z – витрати на заробітну плату;

Z_t – витрати на тару й пакування;

Z_{am} – витрати на амортизацію;

Z_r – витрати на ремонт;

Z_{en} – витрати на енергоносії;

Z_{up} – витрати на управління та обслуговування виробництва продукції.

Комерційна (повна) собівартість відрізняється від виробничої на розмір витрат на реалізацію:

$$C_k = C_{np} + (Z_{реал.} : G_{nprr}) \quad (3.2.3)$$

де C_k – комерційна собівартість продукції;

$Z_{реал.}$ – витрати на реалізацію;

G_{nprr} – обсяг реалізованої продукції.

Витрати на придбання сировини:

$$Z_c = \sum_{i=1}^n (Q_i \cdot C_i + Z_{mpi}^c) \quad (3.2.4)$$

де Q_i – кількість витраченої сировини i -ї групи;

C_i – вартість сировини i -ї групи;

Z_{mpi} – витрати на транспортування i -го виду сировини;

n – кількість компонентів.

Витрати на доставку сировини визначаються за формулою (на 1 ходку):

$$Z_{mp} = \sum_{i=1}^n (G_{mpi} \cdot L_i \cdot C_{mpi} + Z_{mвсі}^c \cdot t_i \cdot Z_{всі}) \quad (3.2.5)$$

де G_{mpi} – вантажопідйомність i -го транспортного засобу;

L_i – подвоєна відстань від цеху до джерела i -го виду сировини;

C_{mpi} – вартість 1 тонно-кілометра для i -го виду сировини;

$Z_{mвсі}$ – годинна тарифна ставка i -го допоміжного робітника;

t_i – час витрачений на транспортування i -го виду сировини;

$Z_{всі}$ – кількість допоміжних робітників, що працюють на транспортуванні i -го виду сировини.

Витрати на придбання тари визначимо за формулою:

$$Z_{тар} = \frac{G_{np}}{g} \cdot C_t (1 + K_{ni}) + Z^{m} mp \quad (3.2.6)$$

де G_{np} – обсяг виробленої продукції;

g – маса продукту в одиниці тари;

C_t – вартість одиниці тари;

$K_{\text{пі}}$ – коефіцієнт втрати тари при транспортуванні, використанні і зберіганні;

$Z_{\text{тр}}$ – витрати на доставку тари і упакування.

Витрати на доставку тари визначаються за формулою:

$$Z_{\text{тпру}} = \sum_{i=1}^n (G_{\text{тпрі}} \cdot L_i \cdot C_{\text{тпрі}} + Z_{\text{твсі}}^c \cdot t_i \cdot Z_{\text{всі}}) \quad (3.2.7)$$

де $G_{\text{тпрі}}$ – вантажопідйомність i -го транспортного засобу;

L_i – подвоєна відстань від цеху до джерела i -го виду тари;

$C_{\text{тпрі}}$ – вартість 1 тонно-кілометра для i -го виду тари;

$Z_{\text{твсі}}$ – годинна тарифна ставка i -го допоміжного робітника;

t_i – час, витрачений на транспортування i -го виду тари;

$Z_{\text{всі}}$ – кількість допоміжних робітників, працюючих на транспортуванні i -го виду тари.

Витрати на погодинну оплату праці визначають за формулою:

$$Z_z = \sum_{i=1}^n (Z_{z_i} \cdot Z_{o_i} \cdot M_i) \quad (3.2.8)$$

де Z_{z_i} – середньомісячна заробітна плата i -ї категорії робітників;

Z_{o_i} – чисельність основних робітників i -ї категорії;

M_i – тривалість роботи місяців i -ї категорії робітників;

n – кількість груп робітників i -ї кваліфікації.

Амортизація будівельної конструкції:

$$A_{\text{соор}} = 0.01 \times N_{\text{ам}} \times B_{\text{соор}} \quad (3.2.9)$$

де $N_{\text{ам}}$ – норма амортизаційних відрахувань для будівельної конструкції, %;

Бсоор – балансова вартість будівельної конструкції.

Амортизація устаткування:

$$A_o = 0.01 \times \text{Намо} \times \text{Бо}, \quad (3.2.10)$$

де Намо - норма амортизаційних відрахувань для устаткування, %;

Бо - балансова вартість устаткування.

Витрати на амортизацію складуть:

$$З_{ам} = \sum_{i=1}^{n1} A_{соор_i} + \sum_{i=1}^{n2} A_{o_i} \quad (3.2.11)$$

де $A_{соор_i}$ – амортизаційні відрахування на будівельну конструкцію і-ї групи;

A_{o_i} – амортизаційні відрахування на устаткування і-ї групи.

Амортизаційні відрахування на будівельні конструкції нараховуються прямолінійним методом за ставкою 5 % в рік. Амортизаційні відрахування на устаткування розраховують за ставкою 15 % в рік.

Балансову вартість будівельної конструкції визначають за формулою:

$$Бсоор = K_{уд} \times F \quad (3.2.12)$$

де $K_{уд}$ – питома вартість будівельної конструкції;

F – площа будівельної конструкції.

Балансову вартість устаткування розраховують за формулою:

$$Bo = Co + Ztro + Zmono \quad (3.2.13)$$

де Co – відпускна вартість устаткування;

$Ztro$ – витрати на доставку устаткування;

$Zmono$ – витрати на монтаж і пуско-наладку.

Відрахування на ремонт визначаються за формулою:

$$Z_p = \sum_{i=1}^{n1} P_{oi} + \sum_{i=1}^{n2} P_{coop_i} \quad (3.2.14)$$

де P_o – відрахування на ремонт устаткування i -ої групи;

P_{coop} – відрахування на ремонт будівельної конструкції i -ої групи.

Витрати на енергоносії визначаються в залежності від їхнього витрачання і вартості одиниці:

$$Zen = Ze + Zhv + Zjt \quad (3.2.15)$$

де Ze – витрати на електроенергію;

Zhv – витрати на холодну воду;

Zjt – витрати на рідке паливо.

Витрати на електроенергію визначають:

$$Ze = E \times Ce \quad (3.2.16)$$

де E – витрати електроенергії кВт-год.;

Ce – вартість 1 кВт-год.

Витрати електроенергії визначаються:

$$\mathcal{E} = \sum_{i=1}^n N_{ni} \cdot t_{nmi} \cdot K_{nmi} \quad (3.2.17)$$

де N_{ni} – потужність працюючого i -го споживача;

t_{nmi} – час роботи i -го споживача;

K_{nmi} – коефіцієнт використання паспортної потужності i -го споживача.

Перелік необхідних таблиць для оформлення аналітично-розрахункової частини. У табл. 3.2.3 необхідно представити розрахунок необхідної кількості і вартості сировини.

Таблиця 3.2.3

Розрахунок кількості і вартості сировини

Сировина	Витрати		Вартість сировини, грн.		Вартість транспортування, грн.	Вартість сировини – всього, грн.
	на 1 год., кг	на весь період, ц	1 кг	на весь період		

В таблиці 3.2.4 наводиться розрахунок необхідної кількості і вартості тари та упаковки, в таблиці 3.2.5 – витрати та оплата праці робітників цеху.

Таблиця 3.2.4

Розрахунок вартості тари і упаковки

Місткість продукції в одиниці		Необхідна кількість, шт.		Вартість одиниці, грн.		Вартість транспортування, грн.	Всього вартість тари і упаковки, грн.
тари, кг	упаковки, ц	тари	упаковки	тари	упаковки		

Соціальні нарахування на фонд заробітної плати працюючих у цеху (єдиний соціальний внесок) прийняти у розмірі 22 %.

Таблиця 3.2.5

Витрати та оплата праці робітників цеху

Посада	Кількість, чол.	Витрати праці люд.-год.		Зарплата, грн.		
		на чол. в зміну	всього за період	за 1 люд.-год.	всього за період	з нарахуваннями
Начальник цеху						
Робітники						
Всього		х		х		

Розрахуємо витрати на використання основних засобів – табл. 3.2.6.

Таблиця 3.2.6

Витрати на використання основних засобів

Показники	Значення
Вартість будівельної конструкції	
Вартість устаткування	
Норма амортизації будівельної конструкції, %	
Норма амортизації устаткування, %	
Амортизація будівельної конструкції	
Амортизація устаткування	
Норма відрахувань на ремонт будівель, %	
Норма відрахувань на ремонт устаткування, %	
Відрахування на ремонт будівельної конструкції	
Відрахування на ремонт устаткування	

Розрахуємо витрати на енергоносії – табл. 3.2.7.

Таблиця 3.2.7

Витрати на енергоносії

Показники	Витрати на енергоносії			
	на 1 годину	на весь період	вартість одиниці енергоносія, грн.	вартість енергоносія, всього, грн.
Витрати на електроенергію				
Витрати на холодну воду				
Разом	х	х	х	

Всі витрати необхідно згрупувати в наступну таблицю.

Таблиця 3.2.8

Калькуляція виробничої собівартості продукції

Статті витрат	Значення
1. Сировина	
2. Витрати на тару та упаковку	
3. Заробітна плата з нарахуваннями	
4. Витрати на використання основних засобів	
5. Витрати на енергоносії	
Всього виробничих витрат	

Повна (комерційна) собівартість відрізняється від виробничої на розмір витрат на реалізацію. Витрати на реалізацію складуть 8 % від виробничої собівартості.

Кінцевим етапом розрахунків по введенню в дію цеху по переробці сировини на продукцію є його економічне обґрунтування (табл.3.2.9).

Таблиця 3.2.9

Результати економічного обґрунтування проекту

Показники	Значення
Обсяг виробництва, ц	
Обсяг реалізації, ц	
Виробнича собівартість всієї продукції, тис. грн.	
Виробнича собівартість 1ц продукції, грн.	
Повна собівартість продукції, тис грн.	
Повна собівартість 1 ц продукції, грн.	
Ціна реалізації 1 ц, грн.	
Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	
Прибуток від реалізації продукції, тис. грн.	
ПДВ в прибутку (ставка 16,67 %), грн.	
Прибуток без ПДВ, грн.	
Рентабельність виробництва, %	

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева Л.О. Системний аналіз організації. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2012. № 2 (18), Т. 5. С. 7-14;

2. Бобров В.Я. Основи ринкової економіки і підприємництва. Київ: Вища школа, 2003. 719 с.;
3. Болтянська Л.О., Тебенко В.М. Від вибору бізнес-ідеї до її реалізації. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2017. №3(35). С. 20-27;
4. Болтянська Л.О. Перспективна форма інтеграції в садівництві. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 2(5). С. 36-41;
5. Болтянська Л.О., Болтянський Б.В. Розведення перепелів – родинний бізнес. *Тваринництво сьогодні*. 2018. №5. С. 37- 45;
6. Лисак О.І., Андреева Л.О., Болтянська Л.О. Сучасні тенденції розвитку підприємництва в Україні. *ADVANCES OF SCIENCE. Proceedings of articles the international scientific conference Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine*, Kyiv, 28 September 2018. С. 1357-1366;
7. Варналій З.С. Основи підприємництва: навчальний посібник. Київ: Знання-Прес, 2006. 329 с.;
8. Виноградська А.М. Основи підприємництва: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2008. 544 с.;
9. Від ідеї до власної справи: Навч. посібник. / А.С. Коноваленко, Л.О. Болтянська, Д.М. Трачова та інш. Мелітополь: Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2017 278 с.;
10. Гаєвська Л.М. Підприємницька діяльність та її оподаткування: Навчальний посібник. Ірпінь: Академія ДПС України, 2003. 218 с.;
11. Грицаєнко Г., Грицаєнко М. Інвестиційна привабливість України. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2017. Vol. 3. No. 1. Pp. 80-93;
12. Грицаєнко Г.І., Грицаєнко І.М. Інвестиції в технічне забезпечення аграрного виробництва. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. вип. 12. Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/12-2016/14.pdf>;

13. Грицаєнко Г.І. Основи інвестиційної діяльності : навчальний посібник. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2014. 224 с.;

14. Грицаєнко Г.І., Грицаєнко І.М. Інвестиції в інноваційний розвиток підприємства технічного сервісу. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*: матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Львів, 18-20 березня 2020 р. Львів: ЛНАУ, 2020. С. 490-493;

15. Грицаєнко Г.І., Грицаєнко І.М. Розвиток аграрного технічного сервісу та ринку сільськогосподарської техніки України. *Підприємництво в аграрній сфері: глобальні виклики та ефективний менеджмент*: Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (12-13 лютого 2020 р.): у 2 ч. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. Ч.1. С. 105-108;

16. Грицаєнко М.І. Трансакційні витрати національної економіки: сутність, класифікація та оцінка. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2017. Вип. 2 (17). С. 41-55;

17. Грицаєнко М.І. Довіра як передумова розвитку підприємницької діяльності. *Бізнес Інформ*. 2016. №12. 143-148;

18. Грицаєнко М.І. Місце соціального капіталу в розвитку саморегулювання підприємницької діяльності. *Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ*: збірник тез доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Херсон, 25 березня 2020 р. Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2020. С. 130-132;

19. Грицаєнко М.І. Підприємництво як джерело інноваційної діяльності в аграрній сфері. *Ефективна економіка*. 2014. №12. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/>;

20. Грицаєнко М.І. Саморегулювання підприємницької діяльності. *Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки*: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Полтава, 01 листопада 2019 р.

Полтава: РВВ ПДАА, 2019. С. 237-238;

21. Грицаєнко М.І. Соціальний капітал в системі охорони праці підприємства. *Сучасні питання економіки та фінансів: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції*. м. Київ, 30 жовтня 2019 р. К.: КНЕУ, 2019. С. 88-90;

22. Грицаєнко М.І. Соціальний капітал регіону. *Підприємництво в аграрній сфері: глобальні виклики та ефективний менеджмент: Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (12-13 лютого 2020 р.)*: у 2 ч. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. Ч.2. С. 125-128.

23. Грицаєнко М.І. Соціальний капітал у механізмі саморегулювання підприємницької діяльності в сільському господарстві. *Економіка АПК: міжнародний науково-виробничий журнал*, 2019. № 8. С. 70-78.

24. Грицаєнко М.І. Соціальний капітал у становленні підприємницької мережі аграрної сфери України. *Економіка АПК*. 2017. №5. С. 58-64;

25. Грицаєнко М.І. Сутність соціального капіталу та його особливості в аграрній сфері. *Економіка АПК*. 2018. №1. С. 60-65;

26. Грицаєнко М.І. Сутність та оцінка інноваційного потенціалу. *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету / за ред. М. І. Бахмата*. Кам'янець-Подільський: «ТОВ Друк-Сервіс», 2012. С. 111–113;

27. Грицаєнко М.І. Трансакційні витрати на макро-, мезо- та мікрорівнях. *Економіка та управління АПК*. 2018. №1. С. 124-133;

28. Грицаєнко М.І. Трансакційні витрати: сутність, класифікація та зв'язок з соціальним капіталом. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2017. №4. С. 249-255;

29. Грицаєнко М.І., Грицаєнко Г.І. Індикатори інвестиційно-інноваційної діяльності в торговельному підприємстві. *Актуальні*

проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти: матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 18-20 бер. 2020 р. м. Львів, Львів: ЛНАУ, 2020. С. 494-497;

30. Грицаєнко М.І., Грицаєнко Г.І. Управління інвестиційно-інноваційним розвитком торговельного підприємництва. *Формування ефективних механізмів управління в умовах трансформації соціально-економічних систем* : Матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. м. Харків, 12 березня 2020 р. Харків: Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, 2020. С. 211-213;

31. Донець Л.І., Романенко Н.Г. Основи підприємництва : Навчальний посібник. К.: ЦНЛ, 2006. 320 с.;

32. Завадських Г.М. Дослідження сучасного стану інвестиційної сфери аграрних підприємств. *Науково-прикладні основи ефективного розвитку аграрного сектору економіки* : Монографія. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2014. С. 155-208;

33. Завадських Г.М. Особливості функціонування агрохолдингів в Україні. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2013. С.87-89;

34. Педченко Г.П., Власюк Ю.О. Соціальні аспекти розвитку підприємництва в Україні. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2017. № 1-2 (33-34). С. 260-268;

35. Педченко Г.П., Власюк Ю.О. Сучасний стан підприємництва в Запорізькій області. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2016. № 3 (32). С. 159-167;

36. Тебенко В.М. Інноваційна діяльність промислових підприємств України. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2015. №1 (29) С. 69-73;

37. Формування соціального капіталу в інституційному механізмі аграрного ринку : Монографія / [М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк, В.П. Рябоконт, М.І. Грицаєнко та ін.]. К. : ННЦ «ІАЕ», 2017. 86 с.;
38. Шпикуляк О.Г., Грицаєнко М.І. Наукове забезпечення інноваційного розвитку аграрної сфери. *Бізнес Інформ*. 2016. №4. С. 143-149;
39. Шпикуляк О.Г., Грицаєнко М.І. Розвиток інноваційної діяльності в аграрній сфері: менеджмент та ефективність: Монографія. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 424 с.;
40. Шпикуляк О.Г., Грицаєнко М.І. Розвиток інститутів інноваційної діяльності в аграрній сфері. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. №8. С. 292-298;
41. Gritsaenko H., Gritsaenko I. Investments in the technical support of agrarian production. *Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки* : Матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. 30 жовтня 2017 р. м. Полтава, Полтава: РВВ ПДАА, 2017. С. 139-142;
42. Didur V., Gritsaenko H., Gritsaenko I. Investment of agricultural machinery in agricultural production of Ukraine. *Машины для сельского хозяйства 2017* : матеріали V Міжнародного наукового конгресу, г. Варна, Болгарія, 21-24 червня 2017 р. Варна, 2017. С. 125-129;
43. Hrytsaienko H., Hrytsaienko I., Bondar A. and Zhuravel D. Mechanism for the maintenance of investment in agriculture. *Modern Development Paths of Agricultural Production*. 2019. pp. 29-40.
44. Hrytsaienko M., Hrytsaienko H., Andrieieva L. and Boltianska L. The Role of Social Capital in Development of Agricultural Entrepreneurship. *Modern Development Paths of Agricultural Production*. 2019. pp. 427-440;
45. Hrytsaienko M., Rogach Y. and Zorya M. Location of Social Capital in the Labor Protection of the Enterprise. *Modern Development Paths of Agricultural Production*. 2019. pp. 41-52;

46. Zbarsky V.K., Trusova N.V., Sokil O.H., Pochernina N.V. and Hrytsaienko M.I. (2020). Social and Economic Determinants for the Development of Resource Potential of Small Forms of Agrarian Production in Ukraine. *Industrial Engineering & Management Systems*. Vol 19, No 1, March 2020, pp.133-142.

3.3. Методичні рекомендації до виконання завдань навчальної практики з аналізу господарської діяльності©

Перехід до ринкової економіки зумовив необхідність підвищення якості підготовки фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності. В умовах, що характеризуються безперервними змінами соціально-економічного середовища, потрібна швидка адаптація молодих фахівців до виробничих ситуацій. У своїй діяльності вони вирішують широке коло завдань, пов'язаних з дослідженням зовнішнього середовища бізнесу, підвищенням ефективності роботи підприємства, пошуком шляхів виходу підприємств з кризового стану. Обов'язковим елементом навчального процесу, що сприяє формуванню фахівця високого рівня, є практика.

Навчальна практика передбачає набуття практичних навичок з дисциплін навчального плану спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». В табл. 3.3.1 наведений розподіл часу на проведення навчальної практики з аналізу господарської діяльності.

© Грицаєнко Г. І.

Розподіл часу на проведення навчальної практики з аналізу господарської діяльності

Завдання практики	Години
Ознайомлення з призначенням, складом періодичністю складання фінансової звітності, її роллю в аналізі фінансової діяльності підприємства	8
Розгляд балансу як моделі функціонування підприємства	10
Аналіз показників Балансу (Звіту про фінансовий стан)	10
Ознайомлення з побудовою та змістом Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід). Визначення порядку формування фінансових результатів підприємства в розрізі видів діяльності	10
Аналіз показників Звіту про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	10
Ознайомлення з побудовою та змістом Звіту про рух грошових коштів. Визначення порядку формування грошових потоків в розрізі видів діяльності	10
Аналіз показників Звіту про рух грошових коштів	10
Ознайомлення з побудовою та змістом Звіту про власний капітал. Аналіз показників Звіту про власний капітал	10
Розрахунки показників фінансової діяльності підприємства	10
Визначення впливу факторів при аналізі формування фінансового результату	10
Визначення впливу факторів при аналізі фінансового стану підприємства	10
Аналіз ділової активності підприємства. Розрахунок коефіцієнтів.	10
Захист результатів виконання завдань практики	2
Разом	120

Фінансові результати відображаються показниками одержаного прибутку та рівня рентабельності підприємства. Чим більше величина прибутку і вище рівень рентабельності, тим ефективніше функціонує підприємство, тим стійкіший його фінансовий стан.

Таблиця 3.3.2

Аналіз фінансових результатів підприємства, тис. грн.

Показник	20__	20__	20__	Відхилення, (+, -)
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)				
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)				
Валовий:				
прибуток				
збиток				
Інші операційні доходи				
Інші операційні витрати				
Фінансовий результат від операційної діяльності:				
прибуток				
збиток				
Фінансовий результат до оподаткування:				
прибуток				
збиток				
Чистий фінансовий результат:				
прибуток				
збиток				
Рентабельність (збитковість) операційної діяльності, %				

Прибуток підприємства одержують, насамперед від реалізації продукції, а також від інших видів діяльності підприємства (здача в оренду основних засобів, земельних угідь, комерційних операціях на фінансових і валютних біржах тощо). Прибуток являє собою частину чистого доходу (виручки від реалізації) який одержують суб'єкти господарювання після реалізації продукції. Кількісно прибуток визначається різницею між виручкою від продажу продукції, робіт і послуг (після сплати податку на додану вартість, акцизного податку та інших відрахувань з виручки в бюджетні та небюджетні фонди) і повною собівартістю реалізованої продукції.

Основними джерелами інформації для аналізу є: дані річного звіту за формою № 2 «Звіт про фінансові результати», дані аналітичного обліку за рахунками результатів реалізації продукції, накладні на продаж продукції, відповідні дані планових (нормативних) розрахунків та інші.

Прибуток, як кінцевий результат діяльності підприємства може бути одержаний з різною інтенсивністю господарювання. Тому для більш точної оцінки ефективності роботи підприємства використовуються не лише абсолютні показники прибутків, але й відносні показники прибутку в розрахунку на одиницю ресурсів.

Таблиця 3.3.3

Аналіз показників рентабельності (збитковості) за даними форми №2 «Звіт про фінансові результати»

Назва показника	20__	20__	20__	Відхилення, (+, -)
Валова рентабельність виробничих витрат				
Коефіцієнт покриття прибутку				
Коефіцієнт окупності чистого доходу (виручки)				
Рентабельність основної діяльності				
Рентабельність операційної діяльності				
Рентабельність іншої операційної діяльності				
Рентабельність підприємства				
Валова рентабельність виручки від реалізації				
Чиста рентабельність виручки від реалізації				
Рентабельність виручки від операційної діяльності				
Коефіцієнт покриття виручки виробничими витратами				
Коефіцієнт доходності виробничих витрат				
Коефіцієнт покриття виручки операційними витратами				
Коефіцієнт доходності оперативних витрат				
Комерційна рентабельність				

Одним із інструментів з'ясування реальної конкурентоспроможності є аналіз фінансового стану підприємства. Аналіз фінансового стану навіть найблагополучнішого підприємства є постійною необхідністю, бо не можна вести господарство без аналізу його доходів і витрат.

Фінансовий стан підприємства – це показник його фінансової конкурентоспроможності, тобто кредитоспроможності, платоспроможності, виконання зобов'язань перед державою та іншими підприємствами. Фінансовий аналіз – це засіб оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства на основі його бухгалтерської звітності.

Таблиця 3.3.4

Спрощений горизонтальний та вертикальний аналіз за розділами балансу за 20__ р.

Показник	На початок звітного періоду, тис. грн.	На кінець звітного періоду, тис. грн.	Горизонтальний аналіз		Вертикальний аналіз, %		
			абс. відхил., (+, -)	відхил. (+,-), %	на початок періоду	на кінець періоду	відхил. (+,-)
Активи							
I. Необоротні активи							
II. Оборотні активи							
Баланс							
Пасиви							
I. Власний капітал							
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення							
III. Поточні зобов'язання і забезпечення							
Баланс							

Таблиця 3.3.5

Динаміка і структура джерел капіталу в 20__ р.

Джерела капіталу	Наявність, тис. грн.			Структура джерела, %		
	на початок періоду	на кінець періоду	зміна (+,-)	на початок періоду	на кінець періоду	зміна (+,-)
Власний капітал						
Позиковий капітал						
Усього				100,0	100,0	-

Таблиця 3.3.6

Розміщення капіталу в активах балансу в 20__ р.

Показники	Наявність, тис. грн.			Структура, %		
	на початок періоду	на кінець періоду	зміна, (+,-)	на початок періоду	на кінець періоду	зміна, (+,-)
1. Наявність власного капіталу – усього				-	-	-
2. Необоротні активи				-	-	-
3. Оборотні активи				100,0	100,0	0,0
4. Наявність власного оборотного капіталу (р.3-р.7)						
5. Позикових коштів				100,0	100,0	0,0
з них:						
6. довгострокові зобов'язання						
7. поточні зобов'язання - всього						
з них:						
8. короткострокові кредити банків						
9. кредиторська заборгованість						
10. поточні зобов'язання за розрахунками						
11. поточні забезпечення						

Таблиця 3.3.7

Склад і структура власного капіталу в 20__ р.

Джерела власного капіталу	Наявність, тис. грн.			Структура, %		
	на початок періоду	на кінець періоду	зміна, (+, -)	на початок періоду	на кінець періоду	зміна, (+, -)
Зареєстрований (пайовий) капітал						
Капітал у дооцінках						
Додатковий капітал						
Резервний капітал						
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)						
Неоплачений капітал						
Вилучений капітал						
Власний капітал - всього				100,0	100,0	-

Таблиця 3.3.8

Склад і структура позикового капіталу в 20__ р.

Джерела позикових коштів	Наявність, тис. грн.,			Структура, %		
	на початок періоду	на кінець періоду	зміна, (+, -)	на початок періоду	на кінець періоду	зміна, (+, -)
Довгострокові кредити						
Короткострокові кредити						
Кредиторська заборгованість						
Усього				100,0	100,0	-

Таблиця 3.3.9

Склад і структура необоротних активів в 20__ р.

Активи підприємства	На початок року		На кінець року		Зміни (+,-)	
	тис. грн.	частка,%	тис. грн.	частка,%	тис. грн.	частка,%
Незавершені капітальні інвестиції						
Основні засоби						
первісна вартість						
знос						
Інші необоротні активи						
Усього необоротних активів		100,0		100,0		

Таблиця 3.3.10

Склад і структура оборотних активів в 20__ р.

Оборотні активи	На початок року, тис. грн.	На кінець року, тис. грн.	Відхилення (+,-)		Структура, %		
			тис. грн.	%	на початок року	на кінець року	відхилення (+,-)
Запаси							
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги							
Дебіторська заборгованість за розрахунками:							
з бюджетом							
у тому числі з податку на прибуток							
Інша поточна дебіторська заборгованість							
Поточні фінансові інвестиції							
Гроші та їх еквіваленти							
Витрати майбутніх періодів							
Інші оборотні активи							
Усього оборотних активів					100,0	100,0	

Таблиця 3.3.11

Аналіз показників рентабельності (збитковості) активів підприємства

Показники	20__	20__	20__	Відхилення, (+, -)
Чиста рентабельність активів				
Рентабельність власного капіталу				
Період окупності капіталу				
Період окупності власного капіталу				
Комерційна рентабельність операційної діяльності				

Фінансова стабільність підприємства є однією з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства. Вона пов'язана з рівнем залежності від кредиторів та інвесторів.

Таблиця 3.3.12

Показники фінансової стабільності (стійкості) підприємства

Показники	20__	20__	20__	Відхилення, (+, -)
Власні обігові кошти (робочий функціонуючий капітал), тис. грн.				
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами				
Маневреність робочого капіталу				
Маневреність власних обігових грошових коштів				
Коефіцієнт забезпеченості власними обіговими коштами				
Коефіцієнт покриття запасів				
Коефіцієнт фінансової незалежності				
Коефіцієнт маневреності власного капіталу				
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу				
Коефіцієнт фінансової стабільності				
Показник фінансового левериджу				
Коефіцієнт фінансової стійкості				

Щоб визначити запас фінансової стійкості за даними фінансового звіту Ф.№2 «Звіт про фінансові результати», доцільно зробити додаткові розрахунки (табл. 3.3.13).

Розрахунок беззбиткового обсягу продаж і запасу фінансової стійкості підприємства (за даними ф.№2)

Показники	20__	20__	20__	Відхилення, (+, -)
1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн.				
2. Повна собівартість реалізованої продукції (коди: 2050 + 2130 + 2150)				
3. Прибуток від реалізації, тис. грн. (ряд.1 – ряд. 2)				
4. Постійні витрати (адміністративні витрати + амортизація), тис. грн.				
5. Змінні витрати, тис. грн. (р.2 – р.4)				
6. Маржинальний дохід, тис. грн. (р. 1 – р.5 або р.3 + р.4)				
7. Питома вага маржинального доходу у виручці (р. 6 : р.1)				
8. Беззбитковий обсяг продаж, тис. грн. (р.4 : р.7)				
9. Запас фінансової стійкості, тис. грн. (р.1 – р.8)				
10. Поріг рентабельності (р.9 : р.1 x 100), %				

Платоспроможність підприємства характеризується його можливостями своєчасно здійснювати чергові платежі та дотримуватися грошових зобов'язань за рахунок наявних грошей та грошових коштів і активів, які можна швидко мобілізувати.

**Ліквідні оборотні активи та короткострокові фінансові зобов'язання
в 20__ р., тис. грн.**

Стаття балансу	На початок періоду	На кінець періоду	Відхилення, (+, -)
1. Грошові кошти та їх еквіваленти (1165)			
2. Поточні фінансові інвестиції (1160)			
3. Разом по групі I (A1)			
4. Поточні зобов'язання (1695)			
<u>Коефіцієнт абсолютної ліквідності</u> (грошової платоспроможності) (ряд.3 : ряд. 4)			
5. Дебіторська заборгованість за продукцію (1125)			
6. Дебіторська заборгованість за виданими авансами (1130)			
7. Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом (1135)			
8. Інша поточна дебіторська заборгованість (1155)			
9. Інші оборотні активи (1190)			
10. Разом по групі II (A2)			
<u>Коефіцієнт швидкої ліквідності</u> (розрахункової платоспроможності) (ряд.3 + ряд.10) : ряд.4			
11. Запаси (1100)			
12. Поточні біологічні активи (1110)			
13. Витрати майбутніх періодів (1170)			
14. Разом по групі III (A3)			
<u>Коефіцієнт поточної ліквідності</u> (покриття або ліквідної платоспроможності) (ряд. 3 + ряд.10 + ряд. 14) : ряд. 4			

Методи оцінки ймовірності банкрутства підприємства є різні.

Найбільш поширеною є модель Альтмана:

$$Z = 0,111x_1 + 13,239x_2 + 1,676x_3 + 0,515x_4 + 3,80x_5,$$

де x_1 – частка власного оборотного капіталу в оборотних активах;

x_2 – співвідношення оборотного і основного капіталу;
 x_3 – коефіцієнт оборотності сукупних активів;
 x_4 – рентабельність активів, %;
 x_5 – коефіцієнт фінансової незалежності (частка власного капіталу в загальній валюті балансу).

Константа для порівняння $Z = 8$.

Таблиця 3.3.15

Оцінка ймовірності банкрутства підприємства за моделлю Альтмана

Показник	Змінна	Коефіцієнт	20__	20__	20__
Частка власного оборотного капіталу в оборотних активах	x_1	0,111			
Співвідношення оборотного і основного капіталу	x_2	13,239			
Коефіцієнт оборотності сукупних активів	x_3	1,676			
Рентабельність активів, %	x_4	0,515			
Коефіцієнт фінансової незалежності (частка власного капіталу в загальній валюті балансу)	x_5	3,8			
Константа для порівняння	Z	8			

Якщо $Z > 8$ – ризик банкрутства малий або відсутній;

$Z < 8$ – ризик банкрутства присутній:

- від 8 до 5 – невеликий;
- від 5 до 3 – середній;
- нижче 3 – великий;
- нижче 1 – 100% неспроможність.

За вибором здобувача вищої освіти аналіз господарської діяльності малого підприємства можна провести за допомогою опорних таблиць, наданих у Додатку Г.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрєєва Л.О. Системний аналіз організації. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2012. № 2 (18), том 5. С. 7-14.
2. Андрєєва Л.О., Лисак О.І. Аналітична оцінка діяльності м'ясопереробних підприємств регіону. *Інноваційна економіка*. 2016. №1-2, (61). С. 141-146.
3. Болтянська Л.О. Аналіз факторів формування пропозиції плодової продукції на ринку. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*, 2016. №3 (32). С. 49-56.
4. Власюк Ю.О., Педченко Г.П. Застосування економіко-математичних методів у дослідженні конкурентоспроможності підприємств. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2017. № 3 (35). С. 279-285.
5. Господарський кодекс України: від 16.01.2003р. №436-IV
Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>.
6. Грицаєнко Г.І., Самсонова М.М. Аналіз ієрархій у прийнятті рішень з інвестування сільськогосподарського виробництва. *Сучасні проблеми енергоресурсозбереження в будівництві, містобудуванні, та житлово-комунальному господарстві* : Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та молодих учених. 6-8 грудня 2018 р. м. Запоріжжя. Запоріжжя, 2018. С. 146-148.
7. Грицаєнко Г.І., Грицаєнко І.М. Вибір оптимального розташування при проектуванні агротехсервісного підприємства. *Напрями розвитку технологічних систем і логістики в АПВ* : Зб. матеріалів 1 Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 11-12 квітня 2019 р. м. Харків. Харків: ХНТУСГ ім. П. Василенка, 2019. С. 89.
8. Грицаєнко Г.І., Грицаєнко І.М. Метод аналізу ієрархій у

визначенні пріоритетних напрямів інвестування аграрного виробництва. *Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ* : Матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. м. Херсон, 19 квітня 2018 р. Херсон : ХДАУ, 2018. С. 207-209.

9. Грицаєнко Г.І., Грицаєнко І.М. Прийняття рішень з оптимального управління запасами ремонтно-сервісного підприємства. *Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки* : Матеріали III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. м. Полтава: РВВ ПДАА, 2018. С. 64-66.

10. Грицаєнко Г.І., Грицаєнко І.М. Функціонально-вартісний аналіз управлінської діяльності підприємства фірмового сервісного обслуговування. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*: матеріали I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 19-21 березня 2019 р. Ч. 2. Львів: ЛНАУ, 2019. С. 68-71.

11. Грицаєнко Г.І., Грицаєнко І.М. Роль аналізу інвестиційного розвитку підприємств технічного сервісу в системі його управління. *Формування ефективних механізмів управління в умовах трансформації соціально-економічних систем* : Матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. м. Харків, 12 березня 2020 р. Харків: Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, 2020. С. 208-210.

12. Грицаєнко Г.І., Грицаєнко І.М. Функціонально-вартісний аналіз у розробці проекту для агротехсервісного підприємства. *Сучасні технології менеджменту, інформаційне, фінансове та облікове забезпечення розвитку економіки в умовах євроінтеграції* : Матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. м. Черкаси, 16-17 квітня 2020 року, Черкаси : Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, 2020. С. 27-29.

13. Грицаєнко М. Трансакційні витрати національної економіки: сутність, класифікація та оцінка. *Соціально-економічні проблеми і*

держава. 2017. Вип. 2 (17). С. 41-55.

14. Грицаєнко М.І. Ефект та ефективність інноваційної діяльності. *Розвиток економіки України на інноваційній основі* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. м. Мелітополь, 12-15 черв. 2012 р. Мелітополь: Вид-во Мелітопольська міська типографія, 2012. С. 23–25.

15. Грицаєнко М.І. Кластеризація соціально-економічного простору регіону. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Львів, 18-20 березня 2020 р. Львів: ЛНАУ, 2020. С. 41-44.

16. Грицаєнко М.І. Кластеризація як чинник розвитку національної економіки. *Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ* : збірник тез доповідей III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., м. Херсон, 19 лист. 2019 р. Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2019. С. 190-192.

17. Грицаєнко М.І. Місце соціального капіталу в розвитку саморегулювання підприємницької діяльності. *Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ*: збірник тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф., м. Херсон, 25 березня 2020 р. Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2020. С. 130-132.

18. Грицаєнко М.І. Саморегулювання підприємницької діяльності. *Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., м. Полтава, 01 листопада 2019 р. Полтава: РВВ ПДАА, 2019. С. 237-238.

19. Грицаєнко М.І. Соціальний капітал в системі охорони праці підприємства. *Сучасні питання економіки та фінансів* : Збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 30 жовтня 2019 р. К.: КНЕУ, 2019. С. 88-90.

20. Грицаєнко М.І. Соціальний капітал регіону. *Підприємництво в*

аграрній сфері: глобальні виклики та ефективний менеджмент: Матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф. (12-13 лютого 2020 р.): у 2 ч. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. Ч.2. С. 125-128.

21. Грицаєнко М.І. Соціальний капітал у механізмі саморегулювання підприємницької діяльності в сільському господарстві. *Економіка АПК: міжнародний науково-виробничий журнал*, 2019. № 8. С. 70-78.

22. Грицаєнко М.І. Соціальний капітал у складі ресурсного потенціалу підприємницької діяльності. *Актуальні проблеми розвитку малого та середнього підприємництва* : Матеріали регіон. наук.-практ. конф. м. Мелітополь, 12 грудня 2017 р. Мелітополь: Таврійський державний агротехнологічний університет, 2017. С.43-47.

23. Грицаєнко М.І. Соціальний капітал як фактор кластерного розвитку регіону. *Перспективи розвитку територій: теорія і практика: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих вчених*, м. Харків, 22–23 листопада 2019 р. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. С. 79-82.

24. Грицаєнко М.І., Шолох Н.О. Трансакційні витрати аграрного підприємства. *Сучасні проблеми енергоресурсозбереження в будівництві, містобудуванні, та житлово-комунальному господарстві* : Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та молодих учених м. Запоріжжя, 6-8 грудня 2018 р. Запоріжжя, 2018. С. 149-151.

25. Грицаєнко М.І. Трансакційні витрати на макро-, мезо- та мікрорівнях. *Економіка та управління АПК*. 2018. №1. С. 124-133.

26. Грицаєнко М.І. Трансакційні витрати: сутність, класифікація та зв'язок з соціальним капіталом. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2017. №4. С. 249-255

27. Грицаєнко М.І. Формування трансакційних витрат у сільському господарстві. *Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу*

та місцевого самоврядування : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. м. Мелітополь, 14-15 червня 2018 р. Мелітополь: ТДАТУ, 2018. С. 53-55.

28. Грицаєнко М.І., Грицаєнко Г.І. Інвестиційний потенціал домашніх господарств. *Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ*: збірник тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф., м. Херсон, 25 березня 2020 р. Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2020. С. 184-187.

29. Грицаєнко М.І., Грицаєнко Г.І. Індикатори інвестиційно-інноваційної діяльності в торговельному підприємстві. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Львів, 18-20 березня 2020 р. Львів: ЛНАУ, 2020. С. 494-497.

30. Грицаєнко М.І., Грицаєнко Г.І. Управління інвестиційно-інноваційним розвитком торговельного підприємства. *Формування ефективних механізмів управління в умовах трансформації соціально-економічних систем* : Матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. м. Харків, 12 березня 2020 р. Харків: Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, 2020. С. 211-213.

31. Дідур В.А., Грицаєнко Г.І., Грицаєнко І.М. Метод аналізу ієрархій у визначенні пріоритетних напрямів інтенсифікації землеробства. *Науковий вісник ТДАТУ*. 2016. Вип. 6, Т. 1 С. 22-34.

32. Грицаєнко Г.І. Оцінка ефективності в проектному аналізі. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. №3 (23). С. 61-65.

33. Грицаєнко Г.І., Грицаєнко І.М. Технічне оснащення як пріоритетний напрям інвестування аграрного виробництва. *Економіка та суспільство*. 2017. Вип. 9. Режим доступу : <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal-9>.

34. Грицаєнко М.І. Ефективність інновацій в аграрній сфері. Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств: тези

доп. міжнар. наук.-практ. конф., 23-28 трав. 2013 р. Львів: ЛНАУ, 2013. С. 189–192.

35. Грицаєнко М.І. Ефективність інноваційної діяльності. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2012. № 2 (18). С. 132–141.

36. Грицаєнко М. І. Інтегральна оцінка ефективності інноваційної діяльності в аграрній сфері на основі методу аналізу ієрархій. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2014. Т. 19. Вип. 3. С. 147–150.

37. Грицаєнко М.І. Сутність та оцінка інноваційного потенціалу. *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету*. Кам'янець-Подільський: «ТОВ Друк-Сервіс», 2012. С. 111–113.

38. Грицаєнко М.І. Місце витрат на маркетингові послуги у трансакційних витратах підприємства. *Маркетинг майбутнього: виклики та реалії* : матеріали І Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Київ, 25 жовт. 2017 р. Київ : Державний університет телекомунікацій, 2017. С. 61–63.

39. Дубініна В., Грицаєнко Г. Місце маржинального аналізу у системі економічного управління підприємством. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції магістрантів і студентів ТДАТУ. м. Мелітополь, 17 листопада 2018 р. Мелітополь: ТДАТУ, 2018. С. 41-43.

40. Болтянська Л.О., Андрєєва Л.О., Лисак О.І. Економіка підприємства : Навч. посібник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 668 с.

41. Економічний аналіз: Навчальний посібник / За ред. Чумаченка М.Г. К.: КНЕУ, 2001. 458 с.

42. Завадських Г.М. Дослідження сучасного стану інвестиційної сфери аграрних підприємств. *Науково-прикладні основи ефективного розвитку аграрного сектору економіки* : Монографія. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2014. С. 155-208.

43. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу : Навч. посіб. 5-те вид., випр. і доп. К.: Знання, 2006. 261 с.
44. Кононенко О., Маханько О. Аналіз фінансової звітності. Х.: Фактор, 2008. 208 с.
45. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу : Навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.
46. Мних Є.В. Економічний аналіз : Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 412 с.
47. Педченко Г.П. Статистика : Навчальний посібник. Мелітополь: Колор Принт, 2018. 266 с.
48. Податковий кодекс України: від 01.01.2019р. № 2755-VI, підстава 2628-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/nalogovyi-kodeks>
49. Шпикуляк О.Г., Грицаєнко М.І. Розвиток інноваційної діяльності в аграрній сфері: менеджмент та ефективність : Монографія. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 424 с.
50. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Знання, 2005. 662 с.
51. Тебенко В.М. Взаємозв'язок категорій «ефективність» та «результативність» господарської діяльності підприємства. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2014. № 3 (27). С. 7-10.
52. Тебенко В.М., Власюк Ю.О., Грибова Д.В., Біляєв С.С. Вплив поширення малого бізнесу на динаміку частки витрат на оплату праці у доданій вартості провідних галузей економіки України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. №3 (26). С.123-132.
53. Ткачук В.В., Грицаєнко Г.І. Роль аналізу в системі економічного управління підприємством. *Сучасний менеджмент: витоки, реалії та перспективи розвитку*: тези доп. V Всеукр. студент. наук.-практ. конф., присвяч. 68-й річниці від дня народження д.е.н., професора Петра

Степановича Березівського. м. Львів, 4 березня 2019 р. Львів: ЛНАУ, 2019. С. 171-173.

54. Шолох Н.О., Грицаєнко Г.І. Місце управління доходами в економічному управлінні підприємством. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції магістрантів і студентів ТДАТУ. м. Мелітополь, 17 листопада 2018 р. Мелітополь: ТДАТУ, 2018. С. 109-112.

55. Hrytsaienko H., Hrytsaienko I., Bondar A. and Zhuravel D. Mechanism for the maintenance of investment in agriculture. *Modern Development Paths of Agricultural Production*. 2019. pp. 29-40.

56. Hrytsaienko M., Hrytsaienko H., Andrieieva L. and Boltianska L. The Role of Social Capital in Development of Agricultural Entrepreneurship. *Modern Development Paths of Agricultural Production*. 2019. pp. 427-440.

57. Hrytsaienko M., Rogach Y. and Zorya M. Location of Social Capital in the Labor Protection of the Enterprise. *Modern Development Paths of Agricultural Production*. 2019. pp. 41-52.

58. Zbarsky V.K., Trusova N.V., Sokil O.H., Pochernina N.V. and Hrytsaienko M.I. (2020). Social and Economic Determinants for the Development of Resource Potential of Small Forms of Agrarian Production in Ukraine. *Industrial Engineering & Management Systems*. Vol 19, No 1, March 2020, pp.133-142.

3.4. Методичні рекомендації до виконання завдань виробничої практики з економіки і організації інноваційної діяльності©

Виробнича практика з економіки і організації інноваційної діяльності передбачає набуття практичних навичок з дисциплін навчального плану спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». В табл. 3.4.1 наведений розподіл часу на проведення виробничої практики з економіки і організації інноваційної діяльності.

© Тебенко В.М.

Таблиця 3.4.1

Розподіл часу на проведення навчальної практики з економіки і організації інноваційної діяльності

№ п/п	Назва завдань і зміст робіт	Години
1.	Ознайомлення з економіко-організаційними основами підприємства: організаційно-правова форма підприємства, час створення, галузь, спеціалізація, статут, структура власності	6
2.	Характеристика системи управління підприємства (організаційна структура управління)	6
3.	Характеристика ліцензування діяльності підприємства в поточному періоді (види діяльності, що підлягають ліцензуванню, термін ліцензії, основні ліцензійні вимоги, наявність порушень ліцензійних вимог)	6
4.	Аналіз платоспроможності підприємства за досліджуваний період, аналіз структури балансу підприємства	6
5.	Аналіз кредитоспроможності та кредитування підприємства (вартість та термін кредитів)	6
6.	Аналіз джерел фінансування поточної діяльності, їх вартість та структура (власні кошти, позики, залучені кошти) за досліджуваний період	6
7.	Ознайомлення із побудовою та змістом статистичної звітності підприємства	6
8.	Характеристика первинних документів, реєстрів аналітичного та синтетичного обліку	6
9.	Аналіз персоналу підприємства та мотивації (середня чисельність персоналу та середній стаж роботи)	6
10	Середній вік, освіта фах, відповідність фахових знань фактичним посадовим обов'язкам на поточний момент, середній рівень заробітної плати	6
11	Аналіз складу і структури капіталу підприємства	6
12	Аналіз доходів підприємства (класифікація та джерела утворення доходів)	6
13	Розрахунок показників, що характеризують доходи підприємства (дохід, чистий дохід, валовий дохід)	6
14	Аналіз витрат підприємства (джерела і класифікація витрат)	6
15	Аналіз структури витрат (елементи витрат) та показників, що їх характеризують	6
16	Оцінка прибутковості та ділової активності. Аналіз	6

№ п/п	Назва завдань і зміст робіт	Години
	ліквідності та фінансової стійкості підприємства	
17	Аналіз фінансового стану підприємства. Методика аналізу фінансової стійкості підприємства.	6
18	Аналіз інноваційної діяльності підприємства (джерела фінансування підприємств, критерії оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємствах)	6
19	Аналіз основних показників технічного рівня підприємства. Розгляд питань техніко-технологічної бази.	6
20	Оцінка показників ефективності інноваційної діяльності підприємства	6
21	Аналіз інноваційно-інвестиційної привабливості підприємства	6
22	Оцінювання перспектив інноваційного розвитку підприємства (Обґрунтування впровадження інновацій на підприємстві)	6
23	Визначення сильних, слабких сторін діяльності, можливостей та загроз інноваційної діяльності підприємства. Оцінювання ризиків запропонованих заходів.	6
24	Визначення проблем інноваційного розвитку підприємств різних організаційно-правових форм господарювання (анкетування)	6
25	Захист результатів виконання завдань практики	6
Всього годин		150

Деталізація питань, що підлягають вивченню при проходженні виробничої практики з економіки та організації інноваційної діяльності, наведена нижче.

Загальна структура звіту:

Вступ

Розділ 1. Науково-теоретичні основи інноваційного розвитку

1.1. Сутність інновацій та інноваційного розвитку

1.2. Показники ефективності інновацій та методика їх визначення

Розділ 2. Сучасний стан інноваційного розвитку області

2.1. Державне регулювання інноваційної діяльності

2.2. Статистичний аналіз інноваційної діяльності

Розділ 3. Сучасний стан розвитку підприємства

3.1. Природно-економічна характеристика підприємства

3.2. Динаміка виробництва та реалізації продукції

3.3. Показники результативності діяльності

Розділ 4. Комплексний аналіз ефективності інноваційної діяльності

4.1. Аналіз основних показників технічного рівня підприємства

4.2. Оцінка показників ефективності інноваційної діяльності підприємства

Розділ 5. Перспективи інноваційного розвитку підприємства

5.1. Обґрунтування впровадження інновацій на підприємстві

5.2. Оцінювання ризиків запропонованих заходів

Висновки та пропозиції

Список використаних джерел

Додатки

У **вступі** (до 1 сторінки) обґрунтовується актуальність даної виробничої практики, формулюються її мета, завдання дослідження, визначаються об'єкт, методи та інформаційна база дослідження, інформується про зміст роботи.

Розділ 1. (до 4 сторінок) складається з 2 підрозділів теоретичного характеру. В цьому розділі слід викласти економічну сутність інновацій та інноваційного розвитку підприємств будь якої сфери діяльності та ступінь сучасної розробки цієї проблеми, визначити методичні підходи до розрахунку показників економічної ефективності інновацій на підприємстві.

Розділ 2. (до 8 сторінок) включає 2 підрозділи аналітичного характеру. В першому підрозділі має бути надана коротка характеристика питань державного регулювання інноваційної діяльності. В другому, на матеріалах статистичної інформації конкретної області України провести аналіз інноваційного розвитку.

Розділ 3. (до 12 сторінок) включає 3 підрозділи аналітичного характеру. В ньому має бути надана коротка економічна характеристика

підприємства (час створення підприємства, організаційно-правова форма підприємства, види діяльності підприємства (по статуту згідно з КВЕД), характеристика власників підприємства), умови господарювання, сучасні проблеми формування та ефективності використання ресурсного потенціалу. Базовий аналітичний матеріал, проміжні розрахунки та отримані кількісні результати мають бути подані у таблицях, рисунках, графіках, діаграмах тощо.

Розділ 4. (до 7 сторінок) включає 2 підрозділи аналітичного характеру. На основі обробки та узагальнення аналітичних матеріалів студент повинен виявити і відобразити у роботі сучасні тенденції в розвитку підприємства та характер впливу зовнішніх та внутрішніх чинників на зміну інноваційної та інвестиційної привабливості підприємства.

Після структурного аналізу середовища, в якому функціонує підприємство та основних показників його діяльності, необхідно провести SWOT-аналіз (сильні, слабкі сторони діяльності, можливості та загрози) для чіткого розуміння можливостей та загроз, які можуть виникнути при впровадженні проекту інноваційного розвитку

Розділ 5. (до 7 сторінок) має містити обґрунтовані шляхи та напрями щодо інноваційного розвитку підприємства на перспективу, що сприяють підвищенню ефективності діяльності підприємства, має логічно продовжувати аналітичний (попередній) розділ та носити проектно-рекомендаційний характер.

Резерви зростання ефективності використання інноваційного потенціалу підприємства можуть бути визначені за допомогою виконання прогнозних розрахунків, бажано з врахуванням ситуації невизначеності та ризику. Підготовка пропозицій щодо використання інновацій допоможе виявити тенденції розвитку підприємства, передбачити очікувані результати від інвестиційних та інноваційних рішень тощо.

Розробки та рекомендації мають базуватись на фактичних матеріалах

об'єкта, використаного для досліджень. Реальне практичне значення пропозицій та рекомендацій доцільно підтвердити шляхом здійснення необхідних техніко-економічних розрахунків та визначенням розміру очікуваного економічного ефекту, що буде отриманий внаслідок впровадження комплексу запропонованих заходів у практику.

У **висновках та пропозиціях** (до 2 сторінок) необхідно коротко викласти аналітичні оцінки та узагальнення, конкретні підсумки досліджень, що були проведені у роботі, акцентуючи увагу на рекомендаціях і пропозиціях, їх значущості та економічній ефективності для розвитку підприємства.

У **списку використаних джерел** (до 20 джерел) обов'язково вказуються джерела, на які студент посилався в роботі, а також ті, на які немає посилань, але їх опрацювання допомогло студентові більш змістовно написати ті чи інші розділи.

У **додатки** виносяться вся інформація допоміжного характеру, що представлена у текстовій, табличній, графічній формі або у вигляді форм первинної статистичної звітності і не увійшла до складу основної частини.

Рекомендований обсяг додатків – не більше 10 сторінок.

До звіту бажано додати первинні документи, а також установчі документи підприємства (статут, виписка про державну реєстрацію), заповнену анкету.

До звіту додаються форми (2017 р., 2018 р., 2019 р):

- № 1 «Баланс» (звіт про фінансовий стан)
- № 2 «Звіт про фінансові результати»
- № 50-сг (річна) (РОЗДІЛ 4. Купівля матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб)

Опорні таблиці до розділу 2

Розділ 2 «Показники інноваційного розвитку області»

Таблиця 1

Основні показники соціально-економічного розвитку області

	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Кількість зареєстрованих безробітних на кінець грудня, тис. осіб			
Середньомісячна заробітна плата одного працівника номінальна, грн			
Заборгованість із виплати заробітної плати – усього, тис.грн			
Обсяг реалізованої промислової продукції, млн. грн.			
Обсяг виробленої будівельної продукції, тис.грн			
Експорт товарів, млн.дол. США			
Імпорт товарів, млн.дол. США			
Сальдо (+, -), млн.дол. США			
Вантажооборот, млн.ткм			
Пасажирооборот, млн.пас.км			
Оборот роздрібної торгівлі, млн.грн			

Таблиця 2

Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт в області

Рік	Витрати на виконання наукових досліджень і розробок – усього, тис.грн	У тому числі на виконання						Частка витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВРП, %
		фундаментальних наукових досліджень		прикладних наукових досліджень		науково-технічних (експериментальних) розробок		
		тис.грн	у % до загального обсягу витрат на виконання наукових досліджень і розробок	тис.грн	у % до загального обсягу витрат на виконання наукових досліджень і розробок	тис.грн	у % до загального обсягу витрат на виконання наукових досліджень і розробок	
2017								
2018								
2019								

Таблиця 3

Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, за категоріями персоналу в області

Рік	Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок – усього, осіб	У тому числі					
		дослідники		техніки		допоміжний персонал	
		осіб	у % до загальної кількості працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок	осіб	у % до загальної кількості працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок	осіб	у % до загальної кількості працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок
2017							
2018							
2019							

Таблиця 4

Інноваційна активність промислових підприємств області

Рік	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	У т.ч. за напрямками					
			дослідження і розробки	з них		придбання інших зовнішніх знань	придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР			
%		тис. грн						
2017								
2018								
2019								

Таблиця 5

Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств (тис.грн)

Рік	Загальна сума витрат	У т.ч. за рахунок коштів			
		власних	вітчизняних інвесторів	іноземних інвесторів	інші джерела
2017					
2018					
2019					

Таблиця 6

Впровадження інновацій на промислових підприємствах

	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Кількість впроваджених нових технологічних процесів, од	У т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючих	Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, од	У т.ч. нових видів машин, устаткування, приладів, апаратів	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2017						
2018						
2019						

Опорні таблиці до розділу 3

Розділ 3. Сучасний стан розвитку підприємства

Таблиця 7

Структура власності

Власники	На момент створення		Поточний період	
	Вартість частки в статутному фонді	Питома вага в статутному фонді, %	Вартість частки в статутному фонді	Питома вага в статутному фонді, %
Держава				
Менеджери підприємства				
Працівники підприємства				
Зовнішні українські власники				
Зовнішні іноземні власники				
Всього:		100		100

Таблиця 8

Чисельність персоналу підприємства

Групи персоналу	При створенні підприємства	20__ р.	20__ р.	20__ р.
Середня чисельність персоналу				
Середня чисельність постійного персоналу				
Середня чисельність тимчасового і сезонного персоналу				
Середня чисельність робітників				
Середня чисельність службовців				
Середня чисельність менеджерів				

Таблиця 9

Середній стаж роботи та вік працюючих на підприємстві

Групи персоналу	Загальний стаж Роботи	Стаж роботи на даному підприємстві	Середній вік працюючих
Постійний персонал, всього			
в т.ч. робітники			
Службовці			
Менеджери			

Таблиця 10

Освіта працюючих на підприємстві

Групи персоналу	Кількість чоловік, які мають освіту						
	Середню				Вищу		
	неповну (9 класів)	Звичайну (11 класів)	спеціальну (ПТУ)	молодші спеціалісти	бакалаври	спеціалісти	Магістра
Постійний персонал, всього							
в т.ч. робітники							
службовці							
менеджери							

Таблиця 11

Склад та структура власних основних засобів

Види основних засобів	На момент створення		20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %
Всього		100		100		100		100

Таблиця 12

Склад та структура орендованих основних засобів

Види основних засобів	На момент створення		20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %
Всього		100		100		100		100

В графі "Вартість" наводиться нарахована орендна плата за рік

Таблиця 13

Склад та структура оборотних засобів

Групи оборотних засобів	20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %
Виробничі запаси						
Незавершене виробництво						
Готова продукція						
Товари						
Кошти в розрахунках, в т.ч. за товари, роботи та послуги						
Гроші						
Інші оборотні засоби						
Всього:		100		100		100

Таблиця 14

Структура землекористування фермерського господарства

Показники	20__ р.		20__ р.		20__ р.		Відхилення 20__ р. від 20__ р.	
	га	%	га	%	га	%	+/-	%
Власність фермерського господарства								
Власність голови фермерського господарства								
Власність членів фермерського господарства								
Взято в оренду, всього								
Взято в користування (не переоформлене в оренду) державних земель, всього								
в т.ч.: в постійне користування								
Разом по господарству:		100		100		100		

Таблиця 15

Структура посівних площ

Культури	20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Га	%	Га	%	Га	%
Зернові: всього						
в т.ч.						
.....						
Технічні: всього						
в т.ч.						
.....						
Овоче-баштанні та картопля : всього						
в т.ч.						
.....						
Кормові: всього						
в т.ч.						
Всього посівів:						

Таблиця 16

Структура виробничої діяльності

Види діяльності	20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Вартість , тис.грн.	Питом а вага, %	Вартість , тис. грн.	Питом а вага, %	Вартість , тис. грн.	Питом а вага, %
Обсяги виробництва (в ринкових цінах), всього						
в т. ч. по видах						
.....						
.....						
Обсяги надання послуг, всього						
в т. ч. по видах						

Види діяльності	20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Вартість , тис.грн.	Питом а вага, %	Вартість , тис. грн.	Питом а вага, %	Вартість , тис. грн.	Питом а вага, %
.....						
.....						
Обсяги виконання робіт, всього						
в т. ч. по видах						
.....						
.....						
Всього виробництво		100		100		100

Таблиця 17

Валове виробництво сільськогосподарської продукції

Показники	20__ р.	20__ р.	20__ р.
Валовий збір, ц.			
зерна			
картоплі			
Овочів			
.....			
Валовий надій молока, ц			
Валовий приріст свиней, ц			
Валовий збір яєць, тис.шт.			
Валовий приріст ВРХ, ц			
.....			

Таблиця 18

Урожайність сільськогосподарських культур, ц/га

Показники	20__ р.	20__ р.	20__ р.
Зернові			
Картопля			
Овочі			
.....			
.....			

Таблиця 19

Склад та структура виробничих витрат

Елементи виробничих витрат	20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %
Оплата праці						
Матеріальні затрати, всього						
в т. ч. нафтопродукти						
електроенергія						
сировина						
ін.						
Орендна плата						
Всього		100		100		100

Таблиця 20

Структура виручки від реалізації

Види товарів, робіт та послуг	20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %
Продаж продукції, всього						
в т. ч. по видах						
.....						
Обсяги надання послуг, всього						
в т. ч. по видах						
.....						
Обсяги виконання робіт, всього						
в т. ч. по видах						
.....						
Продажі всього		100		100		100

Таблиця 21

Динаміка цін реалізації, грн/од.

Види товарів, робіт та послуг	20__ р.	20__ р.	20__ р.
Продаж продукції, всього	X	X	X
в т. ч. по видах			
.....			
.....			
Обсяги надання послуг, всього	X	X	X
в т. ч. по видах			
.....			
.....			
Обсяги виконання робіт, всього	X	X	X
в т. ч. по видах			

Структура активів підприємства

Показники	На кінець 20__ р			На кінець 20__ р			На кінець 20__ р		
	тис. грн.	%	%	тис. грн.	%	%	тис. грн.	%	%
Всього активів, в т. ч.:		100	X		100	X		100	X
основні засоби та нематеріальні активи.			100			100			100
з них: основні засоби		X			X			X	
оборотні засоби, всього.			100			100			100
з них :									
виробничі запаси, поточні біологічні активи		X			X			X	
незавершене виробництво		X			X			X	
готова продукція		X			X			X	
дебіторська заборгованість за товари, роботи і послуги		X			X			X	
грошові кошти		X			X			X	
інші оборотні засоби		X			X			X	
Витрати майбутніх періодів			X			X			X

Таблиця 23

Структура пасивів підприємства

Показники	На кінець 20__ р			На кінець 20__ р			На кінець 20__ р		
	тис. грн.	%	%	тис. грн.	%	%	тис. грн.	%	%
Всього джерел, в т.ч.		100	X		100	X		100	X
Власний капітал, всього			100			100			100
з нього: статутний фонд		X						X	
нерозподілений прибуток		X			X	100		X	100
Забезпечення наступних витрат і платежів			X			X			X
Позиковий капітал (довгострокові та поточні зобов'язання), всього			100		X			X	
з нього:		X			X			X	
довгострокові кредити		X			X			X	
короткострокові кредити		X			X			X	

Показники	На кінець 20__ р			На кінець 20__ р			На кінець 20__ р		
	тис. грн.	%	%	тис. грн.	%	%	тис. грн.	%	%
розрахунки з кредиторами за товари, роботи і послуги		X			X			X	
розрахунки з бюджетом		X			X			X	
розрахунки по оплаті праці		X			X			X	
інші позикові кошти		X			X			X	
Доходи майбутніх періодів			X			X			X

Опорні таблиці до розділу 4

Розділ 4. Комплексний аналіз ефективності інноваційної діяльності

Таблиця 24

Вартість куплених матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб, грн

Показники	20_ р.	20_ р.	20_ р.
Насіння			
Розсада			
Саджанці (без винограду, вусів суниць)			
Добрива мінеральні			
Засоби захисту рослин			
Сільськогосподарська техніка (нова), шт (без урахування техніки, що знаходиться в оренді чи лізингу)			
Автомобілі вантажні			
Будівельні матеріали			
Лісо- та пиломатеріали			
Роботи і послуги			

Таблиця 25

Показники, які характеризують виробничий ефект від застосування інновації

Показники	20__ р.
Обсяг виробництва продукції	
Економія матеріальних ресурсів	
Економія приріст витрат від зниження собівартості продукції	
Скорочення фонду робочого часу на виробництво продукції	
Зростання середньогодинного виробітку працівника	
Зниження матеріаломісткості продукції	
Зниження витратомісткості продукції	

Таблиця 26

Показники, які характеризують фінансову ефективність нововведень

Показники	20__ р.
Приріст чистого доходу за рахунок застосування інновації	
Приріст прибутку до виплати процентів і податків	
Приріст рентабельності витрат	
Приріст чистого прибутку після виплати процентів і податків	
Приріст рентабельності сукупного капіталу	
Приріст рентабельності власного капіталу	

Таблиця 27

Показники інноваційної активності підприємства

Показник	Роки			Абсол. приріст (+/-)	Темп росту, %
	20_ р.	20_ р.	20_ р.		
Коефіцієнт забезпечення інтелектуальною власністю (K_{ic})					
Коефіцієнт персоналу, зайнятого в НДДКР (K_{np})					
Коефіцієнт власності, призначеної для НДДКР (K_{nv})					
Коефіцієнт освоєння нової техніки (K_{om})					
Коефіцієнт впровадження нової продукції (K_{en})					
Коефіцієнт інноваційного зростання (K_{iz})					
Коефіцієнт екологізації інноваційних проектів (K_{ek})					

Опорні таблиці до розділу 5

Розділ 5. Перспективи інноваційного розвитку підприємства

Таблиця 28

Ефективність виробництва за рахунок впровадження _____
(назва інновації)

Показники	Значення
Інвестиції, тис.грн.	
Обсяг реалізації, б.	
Поточні витрати, тис.грн.	
Виручка від реалізації, тис.грн.	
Валовий прибуток, тис.грн.	
Чистий прибуток, тис.грн.	
Рентабельність, %	
Термін окупності, р.	

Таблиця 29

Вихідні дані для розрахунку економічної ефективності проекту

Грошові потоки	Початкові інвестиції	Надходження		
Виручка від реалізації, тис. грн.				
Повна собівартість продукції, тис.грн.				
Прибуток до оподаткування, тис.грн.				
Чистий прибуток, тис.грн.				
Чистий грошовий потік, тис.грн.				
Коефіцієнт дисконтування (20%)				
Чистий дисконтований грошовий потік, тис.грн.				
Чистий дисконтований грошовий потік з наростаючим підсумком, тис.грн.				
Накопичений чистий дисконтований грошовий потік, тис.грн.				

Таблиця 30

Показники ефективності проекту

Показник	Назва	Значення
Чистий дисконтований дохід, тис. грн	PV	
Чиста сучасна вартість, тис. грн.	NPV	
Термін окупності, р.	Ток	
Індекс прибутковості	IR	

Таблиця 31

Визначення одиничного ризику за факторами

№	Фактори впливу на NPV	Одиничний ризик
1	Обсяг реалізації	
2	Ціна продукції	
3	Собівартість одиниці продукції	
4	Обсяг інвестицій	
5	Ставку дисконту	
Середня величина		

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Tebenko V.M. Risk management innovations. *Науковий вісник Львів. нац. ун-ту ветер. медици. та біотехнологій ім. С.З. Гжицького*. 2013. Т 15, № 2(56). С. 384–389;
2. Vlasiuk Y.O., Tebenko V.M., Hrybova D.V., Biliaiev S.S. The influence of small business spreading on the dynamics of the labor costs share in value added generated by leading industries of Ukrainian economy. *Збірник наукових праць «Financial and credit activity: problems of theory and practice»*. 2018. Vol 3, No 26 (2018) URL: <http://fkd.org.ua/article/view/116123> (дата звернення: 13.07.2020).
3. Андрєєва Л.О., Лисак О.І., Тебенко В.М. Вдосконалення управління проектами інноваційного розвитку підприємств торгівлі.

Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. (економічні науки). 2020. № 1(41). С. 108-115;

4. Андрєєва Л.О. Моделювання конкурентоспроможності продукції. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки). 2014. № 3 (27). С. 57-59;*

5. Андрєєва Л.О. Системний аналіз організації. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2012. № 2 (18), Т. 5. С. 7–14;*

6. Андрєєва Л.О., Лисак О.І. Методичні аспекти стратегічного розвитку підприємств. *Бізнес Інформ. 2016. № 6. С. 227–231;*

7. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз : монографія. Київ: КНЕУ, 2005. – 292с.;

8. Антонюк Л. Л., Поручник А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія. К. : КНЕУ, 2003. 394 с.;

9. Болтянська Л.О., Андрєєва Л.О., Лисак О.І. Економіка підприємства: Навчальний посібник. Херсон: ОЛДІ–ПЛЮС, 2015. 668 с.;

10. Болтянська Л.О., Тебенко В.М. Від вибору бізнес-ідеї до її реалізації. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки). 2017. №3 (35). С. 20–27;*

11. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія. Київ.: КНЕУ, 2004. 245 с.;

12. Власюк Ю.О., Педченко Г.П. Особливості моделювання інвестиційного процесу в аграрному секторі. *Вісник Хмельницького національного університету (економічні науки). 2016. №3. С.144-147;*

13. Гераймович В.Л. Інвестиційна привабливість пріоритетних галузей агропромислового виробництва у регіоні. *Інноваційна економіка. 2013. № 6. С. 138–145;*

14. Гринчуцький В.І., Карапетян Е.Т., Б.В. Погрішук. Економіка підприємства : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2012. 304 с.;

15. Грицаєнко Г.І., Грицаєнко М.І. Інвестиційна привабливість

України. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2017. Vol. 3. No. 1. Pp. 80–93;

16. Грицаєнко Г.І. Основи інвестиційної діяльності : навчальний посібник. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2014. 224 с.;

17. Грицаєнко Г.І., Грицаєнко І.М. Метод аналізу ієрархій у визначенні пріоритетних напрямів інвестування аграрного виробництва. *Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ* : Матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. м. Херсон, 19 квітня 2018 р. Херсон : ХДАУ, 2018. С. 207–209;

18. Грицаєнко Г.І., Грицаєнко І.М. Технічне оснащення як пріоритетний напрям інвестування аграрного виробництва. *Економіка та суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 193-199;

19. Грицаєнко М. Інтенсифікація сільського господарства на основі інноваційного розвитку. *Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи* : монографія. К. : ННЦ ІАЕ, 2014. С. 237–257;

20. Грицаєнко М.І. Взаємозв'язок інтенсифікації та інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва. *Вісник Степу: зб. наук. праць Кіровоград. держ. с.–г. досл. станції НААН*. 2014. Вип. 11. С. 195–201;

21. Грицаєнко М.І. Ефект та ефективність інноваційної діяльності. *Розвиток економіки України на інноваційній основі* : Матеріали VI Міжнар. наук.–практ. конф. м. Мелітополь, 12–15 черв. 2012 р. Мелітополь: Вид-во Мелітопольська міська типографія, 2012. С. 23–25;

22. Грицаєнко М.І. Ефективність інновацій в аграрній сфері. *Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств*: міжнар. наук.–практ. конф., м. Львів 23–28 трав. 2013 р. Львів: ЛНАУ, 2013. С. 189–192;

23. Грицаєнко М.І. Ефективність інноваційної діяльності. *Збірник*

наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2012. № 2 (18). С. 132–141;

24. Грицаєнко М.І. Інноваційна основа інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2011. № 1 (15). С. 38–44;

25. Грицаєнко М.І. Інноваційний розвиток аграрної сфери України. *Науково–методологічне забезпечення економічних засад конкурентоспроможності аграрного виробництва і розвитку сільських територій* : Матеріали наук.–практ. конф. м. Мелітополь, 16–17 лют. 2012 р. Мелітополь, Вид–во Мелітопольська типографія «Люкс», 2012. С. 23–25;

26. Грицаєнко М.І. Інноваційний розвиток сільського господарства. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2011. № 1 (13). С. 144–152;

27. Грицаєнко М.І. Інновація як економічна категорія та її особливості в аграрній сфері. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2012. № 1 (17). С. 130–138;

28. Грицаєнко М.І. Інституційне середовище розвитку інноваційної діяльності в аграрному виробництві. *Соціально-економічні перспективи розвитку України в ХХІ столітті* : матеріали міжнар. наук.–практ. конф., м. Тернопіль, 15 листоп. 2013 р. Тернопіль, 2013. С. 26–29;

29. Грицаєнко М.І. Інтегральна оцінка ефективності інноваційної діяльності в аграрній сфері на основі методу аналізу ієрархій. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2014. Т. 19. Вип. 3. С. 147–150;

30. Грицаєнко М.І. Підприємництво як джерело інноваційної діяльності в аграрній сфері. *Ефективна економіка*. 2014. №12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/> (дата звернення: 02.07.2020);

31. Грицаєнко М.І. Сутність та оцінка інноваційного потенціалу. *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету*. 2012. С. 111–113;
32. Грицаєнко М.І. Сутність та склад інноваційного потенціалу регіону. *Економіка розвитку*. 2013. № 4. С. 52–57;
33. Грицаєнко М.І. Теоретичні основи інноваційної діяльності. *Науково-прикладні основи ефективного розвитку аграрного сектору економіки*: монографія. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2014. С. 104–154;
34. Грицаєнко М.І. Удосконалення інституційного середовища розвитку інноваційної діяльності в аграрному виробництві шляхом створення наукового парку. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки*, 2014. № 4. С. 116–124;
35. Економіка і організація інноваційної діяльності: підручник / О.І. Волков та ін. Київ, 2007. 662 с.;
36. Завадських Г.М. Дослідження сучасного стану інвестиційної сфери аграрних підприємств. *Науково-прикладні основи ефективного розвитку аграрного сектору економіки*: Монографія. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2014. С. 155–208;
37. Завадських Г.М. Методичні підходи до оцінки інвестиційної привабливості регіону. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. №17. С.152–155;
38. Завадських Г.М. Регіональна економіка: Навчальний посібник. Херсон: ОЛДІ–ПЛЮС, 2015. 556 с.;
39. Захарченко В.І., Корсікова Н.М., Меркулов М.М. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки : навч. посіб. Київ: ЦУЛ. 2012. 448 с.;
40. Йохна М. А., Стадник В.В. Економіка і організація інноваційної діяльності : навч. посіб. Київ : Видав. центр «Академія», 2005. 400с.;

41. Кучеренко Ю.А. Інвестиційна привабливість екологізації агропідприємств. *Агросвіт*. 2018. № 7. С. 61–65;
42. Лисак О.І. Державне регулювання ціноутворення в аграрному секторі України. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2014. №2. С. 97-101;
43. Лисак О.І. Перспективи розвитку електронної комерції в Україні. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2017. №3 (35). С. 46–55;
44. Лисак О.І., Андрєєва Л.О. Проблеми та перспективи експорту аграрної продукції України. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2017. Vol. 3, № 1. С. 139–151;
45. Лисак О.І., Андрєєва Л.О., Тебенко В.М. Інноваційні методи інтернет-торгівлі. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2020. № 2(42). С. 83-92;
46. Мацибора Т.В. Інвестиційна привабливість аграрного сектору України: регіональний аспект. *Економіка АПК*. 2018. № 3. С. 49–55;
47. Микитюк П.П., Сенів Б.Г. Інноваційна діяльність : навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2009. 392 с.
48. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.07.2020)
49. Педченко Г.П., Власюк Ю.О. Соціальні аспекти розвитку підприємництва в Україні. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2017. № 1–2 (33–34). С. 260–268;
50. Педченко Г.П., Власюк Ю.О. Сучасний стан підприємництва в Запорізькій області. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2016. № 3 (32). С. 159–167;
51. Тебенко В.М. Інноваційні зміни як інструмент управління

економікою регіону. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти* : матеріали I міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. м. Львів: ЛНАУ, 2019. Ч.2. С.163-166;

52. Тебенко В.М., Андрєєва Л.О., Лисак О.І. Інноваційна складова підприємницької діяльності в аграрній сфері *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2020. № 2(42). С. 92-101;

53. Тебенко В.М. Екологічні ризики інновацій. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2011. №2 (14). С. 328-335;

54. Тебенко В.М. Економіка та організація інноваційної діяльності : Навч. посібн. Мелітополь: Вид-во: Мелітопольська типографія «Люкс». 2014. 302 с.

55. Тебенко В.М. Інвестиційна привабливість Запорізького регіону. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2013. № 1 (21), Т. 2. С. 330–336;

56. Тебенко В.М. Інноваційна діяльність промислових підприємств України. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2015. №1 (29). С.69–73;

57. Тебенко В.М. Інноваційна та інвестиційна привабливість *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2012. №1 (17), С.187-193.;

58. Тебенко В.М. Проблеми та тенденції інноваційного розвитку промислових підприємств України. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2018. №2 (37). С. 146–154;

59. Тебенко В.М. Розвиток аграрної сфери регіону. *Підприємництво в аграрній сфері: глобальні виклики та ефективний менеджмент* : матеріали I міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 12-13 лютого 2020 р. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. Ч. 1. С. 252-255;

60. Тебенко В.М. Управління інноваційним ризиком. *Науковий вісник Львів. нац. ун-ту ветер. медици. та біотехнологій ім. С.З. Гжицького*. 2013. Т 15, № 2(56). С. 356–360;

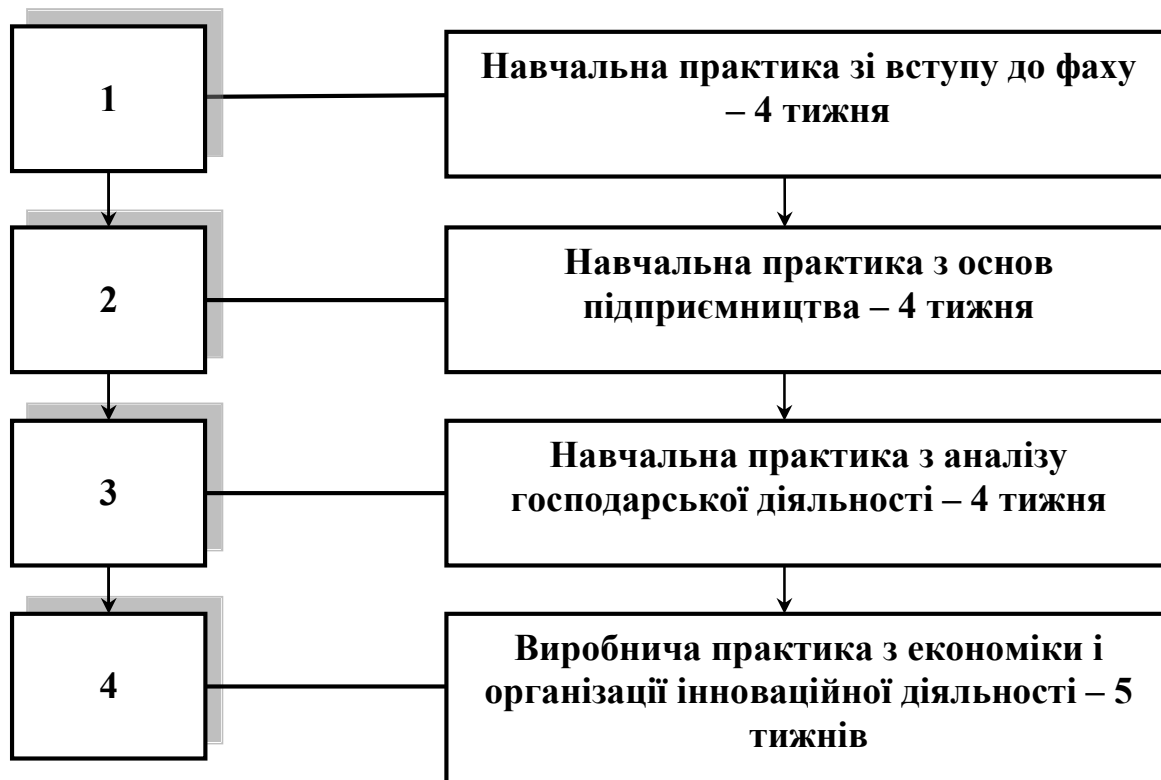
61. Тебенко В.М. Чинники інноваційного розвитку. *Вісник ХНТУСГ*. 2007. №54. С. 256-260;
62. Тебенко В.М. Інноваційна діяльність як вид підприємницької діяльності в аграрній сфері. *Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 14-15 травня 2020 р. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020. С. 217-219;
63. Тебенко Розвиток інноваційного підприємництва. *Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу та місцевого самоврядування* : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., м. Мелітополь, 13-14 червня 2019 р. Мелітополь : ТДАТУ, 2019. С. 34-37;
64. Шпикуляк О.Г., Грицаєнко М.І. Наукове забезпечення інноваційного розвитку аграрної сфери. *Бізнес Інформ*. 2016. №4. С. 143–149;
65. Шпикуляк О.Г., Грицаєнко М.І. Розвиток інноваційної діяльності в аграрній сфері: менеджмент та ефективність: Монографія. Херсон: ОЛДІ–ПЛЮС, 2016. 424 с.;
66. Шпикуляк О.Г., Грицаєнко М.І. Розвиток інститутів інноваційної діяльності в аграрній сфері. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. №8. С. 292–298;
67. Яворська Т.І. Інноваційний характер розвитку підприємств малого та середнього бізнесу в розвинутих країнах. *Науковий вісник Львів. нац. ун–ту ветер. медик. та біотехнологій ім. С. З. Гжицького*. 2010. Т. 12, №1 (43). С. 634–638.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

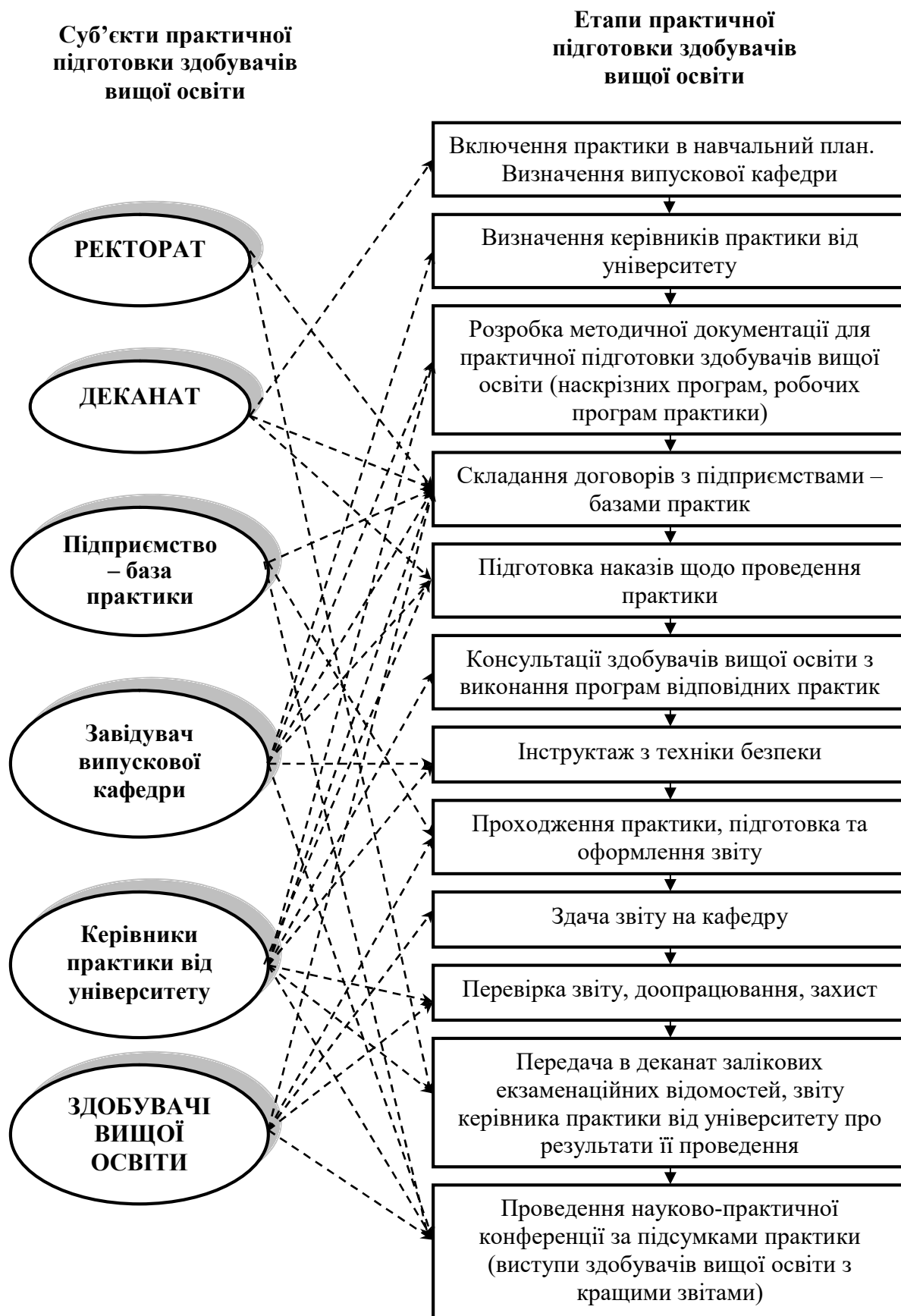
1. Про вищу освіту – Закон України від 16 січня 2020 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 04.03.2020).
2. Положення про проведення практики здобувачів вищої освіти вищих навчальних закладів України – Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.04.1993 року №93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93> (дата звернення: 04.03.2020).
3. Положення про проведення практик здобувачів вищої освіти Таврійського державного агротехнологічного університету – Наказ Таврійського державного агротехнологічного університету від 17 жовтня 2016 № 153/1. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/tsst/wp-content/uploads/sites/6/polozhennjam-pro-provedennja-praktyk-studentiv-tdatu-vid-12.10.2016.pdf> (дата звернення: 04.03.2020).
4. Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» - Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.11.2018 № 1243. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/076-pidpriemnitstvo-torgivlya-ta-birzhova-diyalnist-bakalavr.pdf> (дата звернення: 04.03.2020).

Курс підготовки
здобувачів вищої
освіти

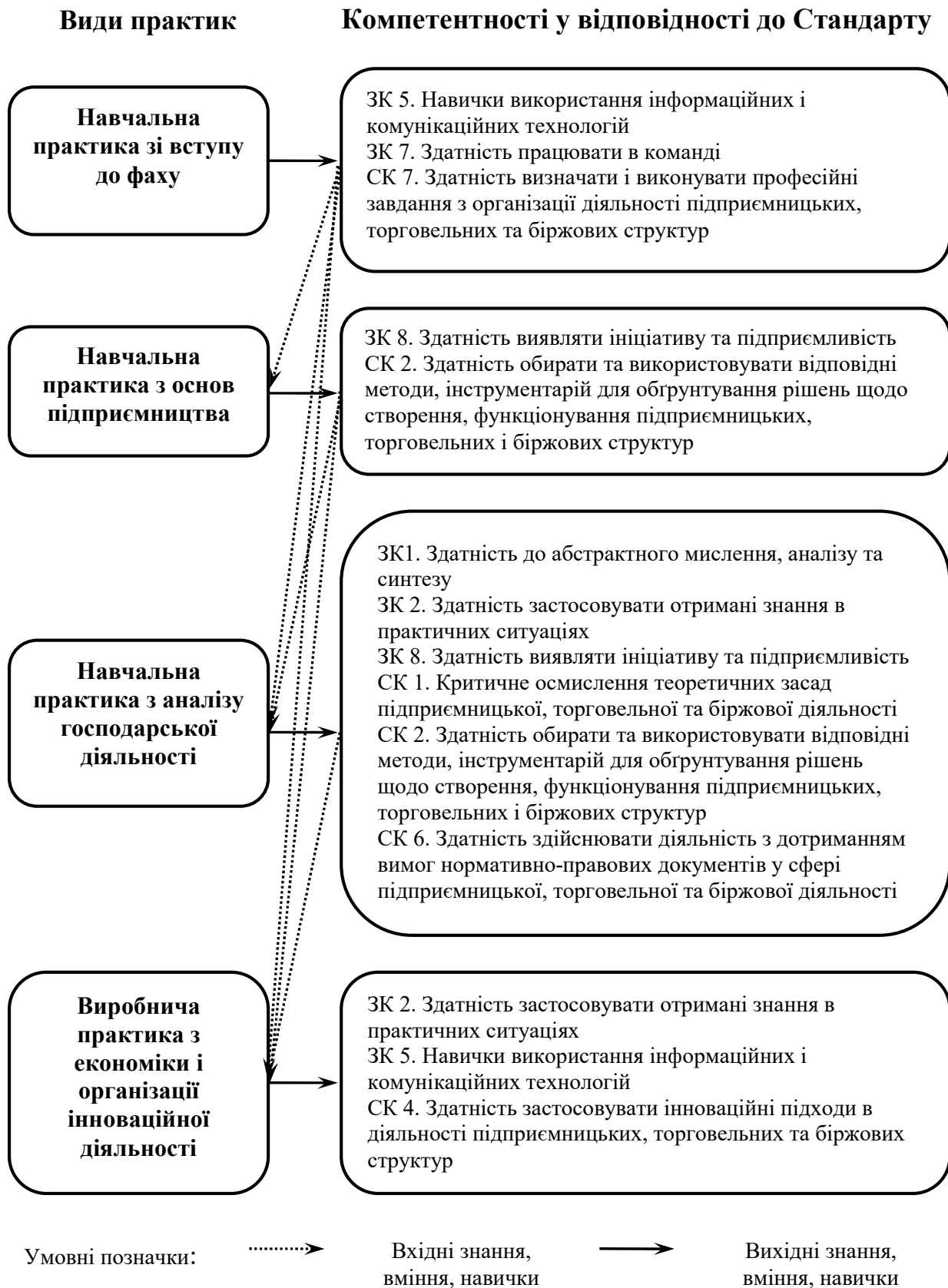
Практики, їхня
тривалість

Структурно-логічна схема практичної підготовки здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Структурно-логічна схема підготовки та проведення практичної підготовки здобувачів вищої освіти

Структурно-логічна схема набуття загальних і спеціальних компетентностей в ході практичної підготовки здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

**Опорні таблиці для аналізу фінансово-господарської діяльності
підприємств малого бізнесу©**

Таблиця Г.1

Структура власності

Власники	На момент створення		Поточний період	
	вартість частки в статутному фонді	питома вага в статутному фонді, %	вартість частки в статутному фонді	питома вага в статутному фонді, %
Держава				
Менеджери підприємства				
Працівники підприємства				
Зовнішні українські власники				
Зовнішні іноземні власники				
Всього		100		100

Таблиця Г.2

Чисельність персоналу підприємства

Групи персоналу	При створенні підприємства	20__ р.	20__ р.	20__ р.
Середня чисельність персоналу				
Середня чисельність постійного персоналу				
Середня чисельність тимчасового і сезонного персоналу				
Середня чисельність робітників				
Середня чисельність службовців				
Середня чисельність менеджерів				

Таблиця Г.3

Середній стаж роботи працюючих на підприємстві

Групи персоналу	Загальний стаж роботи	Стаж роботи на даному підприємстві
Постійний персонал, всього		
в т.ч. робітники		
Службовці		
Менеджери		

Таблиця Г.4

Середній вік працюючих на підприємстві

Групи персоналу	20__ р.
Постійний персонал, всього	
в т.ч. робітники	
Службовці	
Менеджери	

Таблиця Г.5

Освіта працюючих на підприємстві

Групи персоналу	Кількість чоловік, які мають освіту						
	середню			вищу			
	неповну (9 класів)	звичайну (12 класів)	спеціальну (ПТУ)	молодші спеціалісти	бакалаври	спеціалісти	магістри
Постійний персонал, всього							
в т.ч. робітники							
службовці							
менеджери							

Таблиця Г.6

Середньомісячний рівень заробітної плати

Групи персоналу	20__ р.	20__ р.	20__ р.
Всього			
Постійний персонал			
Тимчасовий і сезонний персонал			
Робітники			
Службовці			
Менеджери			

Таблиця Г.7

Негрошова частка в заробітній платі

Групи персоналу	20__ р.			20__ р.			20__ р.		
	Нараховано заробітної плати, всього тис грн.	Нараховано продукцією та послугами, тис грн.	Питома м вага не грошової форми заробітної плати, %	Нараховано заробітної плати, всього тис грн.	Нараховано продукцією та послугами, тис грн.	Питома м вага не грошової форми заробітної плати, %	Нараховано заробітної плати, всього тис грн.	Нараховано продукцією та послугами, тис грн.	Питома м вага не грошової форми заробітної плати, %
Всього									
Постійний персонал									
Тимчасовий і сезонний персонал									
Робітники									
Службовці									
Менеджери									

Таблиця Г.8

Тривалість та частота неоплачених відпусток

Групи персоналу	20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Загальна тривалість неоплачених відпусток за рік, міс.	Кількість неоплачених за рік	Загальна тривалість неоплачених відпусток за рік, міс.	Кількість неоплачених за рік	Загальна тривалість неоплачених відпусток за рік, міс.	Кількість неоплачених за рік
Всього постійний персонал в т. ч.						
робітники						
службовці						
менеджери						

Таблиця Г.9

Заборгованість по заробітній платі

Групи персоналу	20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Сума нарахованої заробітної в середньому за місяць, тис. грн.	Сума несплаченої заробітної в середньому за місяць, тис. грн.	Сума нарахованої заробітної в середньому за місяць, тис. грн.	Сума несплаченої заробітної в середньому за місяць, тис. грн.	Сума нарахованої заробітної в середньому за місяць, тис. грн.	Сума несплаченої заробітної в середньому за місяць, тис. грн.
Всього						
Постійний персонал						
Тимчасовий і сезонний персонал						
Робітники						
Службовці						
Менеджери						

Таблиця Г.10

Склад та структура власних основних засобів

Види основних засобів	На момент створення		20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %
Всього		100		100		100		100

Таблиця Г.11

Склад та структура орендованих основних засобів

Види основних засобів	На момент створення		20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %
Всього		100		100		100		100

В графі "Вартість" наводиться нарахована орендна плата за рік

Таблиця Г.12

Приміщення підприємства

Види приміщень	Приміщення куплені	Приміщення куплені поліпшені	Приміщення побудовані	Приміщення орендовані	Приміщення орендовані поліпшені
Площа всього, м ²					
в т.ч.					
виробнича					
невиробнича					

Таблиця Г.13

Обладнання підприємства

	Обладнання куплене	Обладнання куплене перевлаштоване	Обладнання виготовлене підприємством	Обладнання орендоване	Обладнання орендоване перевлаштоване
Вартість всього					
в т.ч.					
виробничого					
невиробничого					

Для орендованого обладнання показується орендна плата за місяць та його ринкова вартість

Таблиця Г.14

Склад та структура оборотних засобів

Групи оборотних засобів	20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %
Виробничі запаси						
Незавершене виробництво						
Готова продукція						
Товари						
Кошти в розрахунках, в т. ч. за товари, роботи та послуги						
Гроші						
Інші оборотні засоби						
Всього		100		100		100

Таблиця

Г.15

Джерела оборотних засобів

Показники	20__ р.	20__ р.	20__ р.
Середня вартість оборотних засобів			
Середня вартість заборгованості по короткостроковим кредитам			
Середня вартість кредиторської заборгованості в т. ч. за товари роботи та послуги			
Питома вага оборотних засобів, утворених за рахунок власних джерел, %			

Структура землекористування фермерського господарства

Показники	20__ р.		20__ р.		20__ р.		Відхилення 20__ р. від 20__ р.	
	га	%	га	%	га	%	+/-	%
Власність фермерського господарства								
Власність голови фермерського господарства								
Власність членів фермерського господарства								
Взято в оренду, всього								
в т.ч.: у власників земельних паїв								
із них: невитребувані паї								
у працівників соціальної сфери								
у інших фізичних осіб								
у держави								
із них: землі запасу								
землі резервного фонду								
землі в межах населених пунктів								
у інших підприємств								
Взято в користування (не переоформлене в оренду) державних земель, всього								
в т.ч.: в постійне користування								
в тимчасове користування								
Разом по господарству		100		100		100		

Таблиця Г.17

Структура виробничої діяльності

Види діяльності	20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %
Обсяги виробництва (в ринкових цінах), всього						
в т. ч. по видах						
.....						
.....						
Обсяги надання послуг, всього						
в т. ч. по видах						
.....						
.....						
Обсяги виконання робіт, всього						
в т. ч. по видах						
.....						
.....						
Всього виробництво		100		100		100

Таблиця Г.18

Структура посівних площ

Культури	20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Га	%	га	%	га	%
Зернові: всього						
в т.ч.						
.....						
.....						
Технічні: всього						
в т.ч.						
.....						
.....						
Овочеваштанні та картопля : всього						
в т.ч.						
.....						
.....						
Кормові: всього						
в т.ч.						
.....						
Всього посівів						

Таблиця Г.19

Поголів'я худоби (на початок року), гол.

Показники	20__ р.	20__ р.	20__ р.
ВРХ всього			
з них: корови молочного стада			
Свині всього			
з них: свиноматки			
Птиця всього			
Гуси всього			
Умовне поголів'я, всього			

Таблиця Г.20

Валове виробництво сільськогосподарської продукції

Показники	20__ р.	20__ р.	20__ р.
Валовий збір, ц.			
зерна			
картоплі			
Овочів			
.....			
.....			
.....			
Валовий надій молока, ц			
Валовий приріст свиней, ц			
Валовий збір яєць, тис.шт.			
Валовий приріст ВРХ, ц			
.....			
.....			

Таблиця Г.21

Урожайність сільськогосподарських культур, ц/га

Показники	20__ р.	20__ р.	20__ р.
Зернові			
Картопля			
Овочі			
.....			
.....			

Таблиця Г.22

Продуктивність худоби

Показники	20__ р.	20__ р.	20__ р.
Надій на корову, кг/рік			
Середньодобовий приріст ВРХ, г.			
Середньодобовий приріст свиней, г.			
.....			
.....			

Таблиця Г.23

Динаміка цін на сировину та напівфабрикати

Види сировини і напівфабрикатів	20__ р.	20__ р.	20__ р.
	Середні ціни купівлі, грн/од		
....., кг(т)			
....., м			
....., м ²			
....., м ³			
....., шт			
ін.			

Таблиця Г.24

Склад та структура виробничих витрат

Елементи виробничих витрат	20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %
Оплата праці						
Матеріальні затрати, всього						
в т. ч. нафтопродукти						
електроенергія						
сировина						
ін.						
Орендна плата						
Всього		100		100		100

Таблиця Г.25

Регіони походження постачальників

Групи постачальників	20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %
Постачальники місцеві (район)						
Постачальники обласного рівня						
Постачальники із інших областей України						
Закордонні постачальники (країни СНД)						
Інші закордонні постачальники						
Всього		100		100		100

Таблиця Г.26

Структура виручки від реалізації

Види товарів, робіт та послуг	20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %
Продаж продукції, всього						
в т. ч. по видах						
.....						
Обсяги надання послуг, всього						
в т. ч. по видах						
.....						
Обсяги виконання робіт, всього						
в т. ч. по видах						
.....						
Продажі всього		100		100		100

Таблиця Г.27

Аналіз каналів реалізації

Канали реалізації	20__ р.	20__ р.	20__ р.
Продажі всього			
в т. ч. по державним замовленням			
постійним клієнтам			
бартерні угоди			
Питома вага державних замовлень, %			
Питома вага постійних клієнтів, %			
Питома вага бартеру, %			

Таблиця Г.28

Аналіз кредиторської та дебіторської заборгованості

Показники	На	На	На
	01.01.20__	01.01.20__	01.01.20__
Кредиторська заборгованість по кредитам, тис грн.			
в т. ч. прострочена			
Дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги, тис грн.			
в т. ч. прострочена			
Питома вага простроченої кредиторської заборгованості, %			
Питома вага простроченої дебіторської заборгованості, %			

Таблиця Г.29

Динаміка цін реалізації

Види товарів, робіт та послуг	20__ р.	20__ р.	20__ р.
	ціна реалізації, грн/од	ціна реалізації, грн/од	ціна реалізації, грн/од
Продаж продукції, всього	X	X	X
в т. ч. по видах			
.....			
Обсяги надання послуг, всього	X	X	X
в т. ч. по видах			
.....			
Обсяги виконання робіт, всього	X	X	X
в т. ч. по видах			
.....			

Таблиця Г.30

Регіон походження покупців

Групи покупців	20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %	Вартість, тис. грн.	Питома вага, %
Покупці місцеві (район)						
Покупці обласного рівня						
Покупці із інших областей України						
Закордонні покупці (країни СНД)						
Інші закордонні покупці						
Всього		100		100		100

Таблиця Г.31

Структура податків

Види податків	20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Нараховано, тис. грн.	%	Нараховано , тис. грн.	%	Нараховано , тис. грн.	%
Разом		100		100		100

Таблиця Г.32

Нарахування та сплата податків

Види податків	20__ р.		20__ р.		20__ р.	
	Нараховано, о, тис. грн.	Сплачено, тис грн.	Нараховано о, тис. грн.	Сплачено, тис грн.	Нараховано о, тис. грн.	Сплачено, тис грн.
Разом						

Таблиця Г.33

Господарські приміщення

Показники	Площа, м ²	Об'єм, м ³	Період використання, років
Господарські приміщення, всього			
в т.ч. в будівлях			
в спорудах			
Господарські приміщення, всього			
в т.ч. для утримання ВРХ			
свиней			
Птиці			
інші			
для зберігання кормів та ін. продукції			
для інших потреб			
.....			

Таблиця Г.34

Склад сільськогосподарських угідь

Види угідь	Підстава для використання	Площа, га
Присадибна ділянка, всього	У власності	
	В оренді	
	В постійному користуванні	
В т.ч. сільськогосподарські угіддя	У власності	
	В оренді	
	В постійному користуванні	
Земельна частка (пай)	У власності (самостійне використання)	
	В оренді	
	У власності (передано в оренду)	
Державні угіддя (надані сільською радою із земель запасу та резервного фонду)	В оренді	
	В постійному користуванні	
	В тимчасовому користуванні (крім оренди)	
Всього сільськогосподарських угідь	У власності (самостійному використанні)	
	У власності (передано в оренду)	
	В постійному користуванні	
	В оренді	
	В тимчасовому користуванні (крім оренди)	

Таблиця Г.35

Наявність власних засобів механізації праці

Види засобів механізації	Кількість	Термін використання, днів
Мотоблоки		
Мінітрактори		
Трактори		
Комбайни		
Вантажні автомобілі		
Легкові автомобілі з причепом		
Зернодробарка		
Плуги		
Культиватори		
Сівалки		
Тракторні причепа		

Таблиця Г.36

Використання орендованих засобів механізації праці за останній рік

Види засобів механізації	Кількість	Термін використання, днів
Мотоблоки		
Мінітрактори		
Трактори		
Комбайни		
Вантажні автомобілі		
Легкові автомобілі з причепом		
Зернодробарка		
Плуги		
Культиватори		
Сівалки		
Тракторні причепа		

Таблиця Г.37

Трудові ресурси

	Тривалість, годин в рік	Вік	Освіта	Фах
Працюючі в господарстві:				
- власники				
-				
- наймані працівники				
-				
-				

Таблиця Г.38

Ефективність ведення присадибного господарства і оцінка рівня життя

Найменування показників	За останній рік
Кількість членів сім'ї, чол.	
Умовна кількість працюючих членів сім'ї, чол.	
Товарність виробництва, %	
Питома вага витрат на ОСГ в загальній сумі витрат, %	
Питома вага доходів від ОСГ в загальній сумі доходів, %	
Витрати праці в ОСГ, год./ рік	
Вартість продукції на 1 грн. матеріальних витрат, грн.	
Всього доходів на одного робітника (в цінах 2005 р.), грн.	
Питома вага витрат на харчування в загальній сумі витрат, %	
Оплата 1 чол.-год. в ОСГ, грн.	

Прибуткові частини бюджету

Статті доходів	Вартість, грн.
Пенсія, заробітна плата	
Доходи від підприємницької діяльності	
Продаж:	
- молоко	
- телята	
- поросята	
- м'ясо ВРХ	
- свинина	
- кури дорослі	
- курчата	
- м'ясо курей	
- курині яйця	
- гуси дорослі	
- гусята	
- м'ясо гусей	
- яйця гусей	
- картопля	
- овочі	
- розсада	
- фрукти та ягоди	
Орендна плата за землю	
Всього доходів	

Витратна частина бюджету

Статті витрат	Вартість, грн.
Харчування	
Одежа	
Гігієна	
Відпочинок	
Витрати на утримання основних засобів	
Корми покупні	
Насіння та садивний матеріал покупний	
Засоби захисту рослин	
Засоби захисту тварин	
Інші виробничі витрати	
Комунальні послуги	
Витрати на освіту	
Інші витрати	
Всього витрат	

**Опорні таблиці до розділу 2
звіту навчальної практики з основ підприємництва©**

Таблиця Д.1

Площа, з якої зібрано врожай зернових та зернобобових, тис. га

	1990	2000	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2020 у % до 1990
Культури зернові та зернобобові									
у тому числі									
пшениця									
з неї пшениця озима									
жито									
з нього жито озиме									
ячмінь									
з нього ячмінь ярий									
овес									
просо									
гречка									
рис									
кукурудза на зерно									
культури зернобобові									

Таблиця Д.2

Виробництво культур зернових і зернобобових, тис. т

	1990	2000	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2020 у % до 1990
Культури зернові та зернобобові									
у тому числі									
пшениця ¹									
з неї пшениця озима									
жито									
з нього жито озиме									
ячмінь									
з нього ячмінь ярий									
овес									
просо									
гречка									
рис									
кукурудза на зерно									
культури зернобобові									

Таблиця Д.3

Урожайність культур зернових і зернобобових, ц з 1 га

	1990	2000	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2020 у % до 1990
Культури зернові та зернобобові									
у тому числі									
пшениця ¹									
з неї пшениця озима									
жито									
з нього жито озиме									
ячмінь									
з нього ячмінь ярий									
овес									
просо									
гречка									
рис									
кукурудза на зерно									
культури зернобобові									

Таблиця Д.4

Площа, з якої зібрано культури зернові та зернобобові за регіонами України, тис.
га

	1990	2000	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2020 у % до 1990
Україна									
області									
Вінницька									
Волинська									
Дніпропетровська									
Донецька									
Житомирська									
Закарпатська									
Запорізька									
Івано-Франківська									
Київська									
Кіровоградська									
Луганська									
Львівська									
Миколаївська									
Одеська									
Полтавська									
Рівненська									
Сумська									
Тернопільська									
Харківська									
Херсонська									
Хмельницька									
Черкаська									
Чернівецька									
Чернігівська									

Таблиця Д.5

Виробництво культур зернових і зернобобових за регіонами України, тис. т

	1990	2000	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2020 у % до 1990
Україна									
області									
Вінницька									
Волинська									
Дніпропетровська									
Донецька									
Житомирська									
Закарпатська									
Запорізька									
Івано-Франківська									
Київська									
Кіровоградська									
Луганська									
Львівська									
Миколаївська									
Одеська									
Полтавська									
Рівненська									
Сумська									
Тернопільська									
Харківська									
Херсонська									
Хмельницька									
Черкаська									
Чернівецька									
Чернігівська									

**Урожайність культур зернових і зернобобових за регіонами України,
ц з 1 га**

	1990	2000	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2020 у % до 1990
Україна									
області									
Вінницька									
Волинська									
Дніпропетровська									
Донецька									
Житомирська									
Закарпатська									
Запорізька									
Івано-Франківська									
Київська									
Кіровоградська									
Луганська									
Львівська									
Миколаївська									
Одеська									
Полтавська									
Рівненська									
Сумська									
Тернопільська									
Харківська									
Херсонська									
Хмельницька									
Черкаська									
Чернівецька									
Чернігівська									

Площа, з якої зібрано _____ за регіонами України, тис. га

	1990	2000	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2020 у % до 1990
Україна									
області									
Вінницька									
Волинська									
Дніпропетровська									
Донецька									
Житомирська									
Закарпатська									
Запорізька									
Івано-Франківська									
Київська									
Кіровоградська									
Луганська									
Львівська									
Миколаївська									
Одеська									
Полтавська									
Рівненська									
Сумська									
Тернопільська									
Харківська									
Херсонська									
Хмельницька									
Черкаська									
Чернівецька									
Чернігівська									

Виробництво _____ за регіонами України, тис. т

	1990	2000	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2020 у % до 1990
Україна									
області									
Вінницька									
Волинська									
Дніпропетровська									
Донецька									
Житомирська									
Закарпатська									
Запорізька									
Івано- Франківська									
Київська									
Кіровоградська									
Луганська									
Львівська									
Миколаївська									
Одеська									
Полтавська									
Рівненська									
Сумська									
Тернопільська									
Харківська									
Херсонська									
Хмельницька									
Черкаська									
Чернівецька									
Чернігівська									

Урожайність _____ за регіонами України, ц з 1 га

	1990	2000	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2020 у % до 1990
Україна									
області									
Вінницька									
Волинська									
Дніпропетровська									
Донецька									
Житомирська									
Закарпатська									
Запорізька									
Івано-Франківська									
Київська									
Кіровоградська									
Луганська									
Львівська									
Миколаївська									
Одеська									
Полтавська									
Рівненська									
Сумська									
Тернопільська									
Харківська									
Херсонська									
Хмельницька									
Черкаська									
Чернівецька									
Чернігівська									

Динаміка загальної наявності культур зернових, зернобобових та насіння соняшнику в підприємствах, які безпосередньо їх вирощують, та підприємствах, що займаються їхнім зберіганням і переробленням

	Культури зернові та зернобобові - усього			У тому числі		
	загальна наявність	із загального обсягу зберігалось		загальна наявність	із загального обсягу зберігалось	
		у підприємств, які безпосередньо їх вирощують	у підприємствах, що займаються зберіганням і переробленням		у підприємств, які безпосередньо їх вирощують	у підприємствах, що займаються зберіганням і переробленням
На 1 січня 20__						
На 1 січня 20__						
На 1 січня 20__						
Відхилення, (+, -)						

Таблиця Д.11

Загальна наявність культур зернових, зернобобових та насіння соняшнику в підприємствах, які безпосередньо їх вирощують, та підприємствах, що займаються їхнім зберіганням і переробленням, на 1 січня 20__ року

	Культури зернові та зернобобові - усього				У тому числі			
	загальна наявність		із загального обсягу зберігалось		загальна наявність		із загального обсягу зберігалось	
	усього	у % до 1 січня 2017	у підприємств, які безпосередньо їх вирощують	у підприємствах, що займаються зберіганням і переробленням	усього	у % до 1 січня 2017	у підприємств, які безпосередньо їх вирощують	у підприємствах, що займаються зберіганням і переробленням
Україна								
Вінницька								
Волинська								
Дніпропетровська								
Донецька								
Житомирська								
Закарпатська								
Запорізька								
Івано-Франківська								
Київська								
Кіровоградська								
Луганська								
Львівська								
Миколаївська								
Одеська								
Полтавська								
Рівненська								
Сумська								
Тернопільська								
Харківська								
Херсонська								
Хмельницька								
Черкаська								
Чернівецька								
Чернігівська								
м. Київ								

Наявність та надходження культур зернових і зернобобових на підприємства, що займаються їхнім зберіганням і переробленням, у 20__ році

	Наявність на кінець звітного періоду	Куплено з початку року	Середня ціна купівлі з початку року, грн за 1 т	У % до відповідного періоду попереднього року	
				наявність	середня ціна купівлі
Україна					
Вінницька					
Волинська					
Дніпропетровська					
Донецька					
Житомирська					
Закарпатська					
Запорізька					
Івано-Франківська					
Київська					
Кіровоградська					
Луганська					
Львівська					
Миколаївська					
Одеська					
Полтавська					
Рівненська					
Сумська					
Тернопільська					
Харківська					
Херсонська					
Хмельницька					
Черкаська					
Чернівецька					
Чернігівська					
м. Київ					

Обсяги та середні ціни продукції сільського господарства, реалізованої підприємствами у 20__ році

Найменування продукції	Реалізовано		Середні ціни реалізації	
	тис.т	у % до 20__	грн за т (тис.шт)	у % до 20__
Культури зернові та зернобобові				
з них				
пшениця				
кукурудза на зерно				
ячмінь				
жито				
овес				
гречка				
просо				
рис				
культури зернобобові сушені				
у тому числі горох				
Насіння культур олійних				
з них				
боби сої				
насіння льону-довгунцю				
насіння гірчиці				
насіння ріпаку й кользи				
насіння соняшнику				

Обсяги та середні ціни культур зернових та зернобобових, реалізованих підприємствами у 20__ році

	Культури зернові та зернобобові - всього				З них _____			
	реалізовано		середні ціни реалізації		реалізовано		середні ціни реалізації	
	т	у % до 20__	грн за т	у % до 20__	т	у % до 20__	грн за т	у % до 20__
Україна								
Вінницька								
Волинська								
Дніпропетровська								
Донецька								
Житомирська								
Закарпатська								
Запорізька								
Івано- Франківська								
Київська								
Кіровоградська								
Луганська								
Львівська								
Миколаївська								
Одеська								
Полтавська								
Рівненська								
Сумська								
Тернопільська								
Харківська								
Херсонська								
Хмельницька								
Черкаська								
Чернівецька								
Чернігівська								
м. Київ								

Для нотаток

Для нотаток

Навчальне видання

**Грицаєнко Галина Іванівна
Лисак Оксана Іванівна
Завадських Ганна Миколаївна
Грицаєнко Микола Ігорович
Тебенко Вита Миколаївна**

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА БАКАЛАВРІВ

Навчально-методичний посібник

Надруковано з оригіналів макетів замовника
Підписано до друку 29.04.2021 р. формат 60x84 1/16
Папір офсетний. Умов. друк. арк. 4,39 Наклад 100 примірників
Замовлення № 139

Виготовлювач ПП Верескун В.М.
Видавничо-поліграфний центр «Люкс»
м. Мелітополь, вул. Грушевського, 10, тел. (0619) 44-45-11

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виробників
і розповсюджувачів видавничої продукції
від 11.06.2002 р. серія ДК № 1125